

”Folk säger *köngen*. Vi säger *kungen*.”

- En kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys av dialektmomentet i läromedel
-

”People say *köngen*. We say *kungen*.”

- A quantitative and qualitative content analysis of the dialect section in textbooks
-

Linnea Blidstam

Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap

Svenska språket inom ämneslärarprogrammet

15 hp

Handledare: Björn Bihl

Examinator: Nils Dverstorp

VT-17

Abstract

The aim of this essay to analyze the dialect section in textbooks using content analysis. What is studied is the selection that the text book authors have made and if one can detect a sociolinguistic or language historical perspective and how much the dialect section make up of the total matter of the textbook. The selection that the authors have made is also compared to what scientific manuals say. Moreover, the work exercises in the textbooks have also been examined. The focus when studying the exercises have been on how they are composed and why.

Four textbooks and four scientific manuals have been selected inorder to answer the research questions. Then a quantitative and qualitative content analysis of the textbooks has been carried out. A coding scheme conducted by Niklas Ammert has been used as a guide for the qualitative study and a model by Stefan Selander has been used for the quantitative section.

The result showed that the most common type of presentation in the textbook in the sections that include dialects is the confirming and explanatory type. Although, in the exercises it is the reflective and the analyzing type that is the most distinguished one. In the exercises the students are often asked to reflect and analyze dialects based on their dialect. The result showed that the dialect section seems to get an expanding range in the textbooks. The result also showed that there are language historical perspectives in the textbooks. However the result regarding the sociolinguistic perspective is not the same; it only occurs in one of the textbooks.

Keyword: Dialect, textbooks, language history, sociolinguistic, content analysis

Sammanfattning

Syftet med den här undersökningen är att genom en innehållsanalys analysera dialektmomentet i läromedel. Det som undersöks är vilket urval författarna har valt att göra och om man kan se någon språksociologiskt eller språkhistoriskt perspektiv och vilket omfång dialektmomentet har av läromedlens totala stofftext. Det urval som författarna till läromedlen har gjort jämförs även med vad vetenskapliga handböcker nämner. Arbetsuppgifterna i läromedlen har också undersökts. När det gäller arbetsuppgifterna har fokus legat på att se hur de ser ut och varför de ser ut som de gör.

För att besvara frågorna har fyra läromedel och fyra vetenskapliga handböcker valts ut och sedan har en kvantitativ och en kvalitativ innehållsanalys av läromedlen gjorts. Som hjälp i den kvalitativa undersökningen har ett kodningsschema som Niklas Ammert utformat används. I den del av undersökningen har fokus legat på vilken framställningstyp som syns tydligast i läromedlen. Till den kvantitativa delen av undersökningen har en modell från Stefan Selander använts.

Resultatet visade att de vanligaste framställningstyperna i stofftexterna i avsnitten som behandlar dialektmomentet är den konstaterade och den förklarande. I arbetsuppgifterna är det dock den reflekterande och analyserande framställningstypen som är mest framstående. I arbetsuppgifterna ombes det ofta att eleverna ska reflektera och analysera dialekter utifrån sin egen dialekt. I resultatet visade sig i även att dialektmomenten verkar få ett större och större omfång. Resultatet visade även att det finns språkhistoriska perspektiv i många av läromedlen. Detsamma gäller dock inte det språksociologiska perspektivet som enbart framkommer lite i ett av läromedlen.

Nyckelord: Dialekter, läromedel, språkhistoria, språksociologi, innehållsanalys

Innehållsförteckning

1 Inledning	5
1.1 Syfte och frågeställning	6
2 Bakgrund	7
2.1 Dialektbegreppet	7
2.1.1 Vad är dialekt?	7
2.1.2 Dialekternas historia och riksspråkets framväxt	8
2.2 Språksociologi och sociolingvistik	10
2.3 Läroplanen	11
2.4 Läromedel	13
2.5 Pedagogiska teorier	15
3 Metod	17
3.1 Innehållsanalys	17
3.1.1 Innehållsanalytiskt kodschema	18
3.2 Urval och avgränsningar	20
4 Material	21
4.1 Läromedel	21
4.2 Vetenskapliga handböcker om svenska dialekter	22
4.2.1 Svenska dialekter av Bengts Pamp	22
4.2.2 Våra folksmål av Elias Wessén	23
4.2.3 Introduktion till sociolingvistik av Catrin Norrby och Gisela Håkansson	24
4.3.4 Svenska språket under sjuhundra år av Gertrud Pettersson	24
5 Resultat	25
5.1 Fixa språket 1	25
5.2 Svenska Timmar: Språket	29
5.3 Möt språket	32
5.4 Språkbok för gymnasiet	35
5.5 Metodkritik	39
6 Diskussion och slutsats	41
Litteraturförteckning	47

1 Inledning

Dialekter är något som har intresserat människor långt tillbaka (Teleman 2012, s. 94f). Intresset har även haft en plats i skolans värld och har varierat genom åren. Under första halvan av 1900-talet var uttalsträning en del i undervisningen för att eleverna skulle få ett uttal som stämde överens med 1906 års stavningsreform. Från och med 1960-talet försvann dock uttalsträningen från undervisningen. Tillsammans med att invånarna i Sverige har blivit mer och mer urbaniserade och uttalsträningen har detta lett till en större dialektutjämning (Josephson 2004, s. 37ff; Teleman 2012, s. 150ff). Det har blivit allt färre som talar genuin dialekt och idag känns det nog främmande att man i skolan skulle ha uttalsträning. Det innebär dock inte att dialektmomentet inte har en plats i skolan. I styrdokumentet för ämnet svenska står det att man i undervisningen i svenska ska ta upp och behandla ämnet dialekter. Det finns även stöd för att undervisa om momentet i skolans övergripande mål och riktlinjer. Där står det att eleverna ska få kunskaper och insikter om bland annat svenska och nordiska kulturarv (Skolverket 2011, s. 10). I och med att dialekter har funnits i svenskan under en så lång tid och går att härleda enda till fornnordiskan kan dialekterna absolut ses som en del i vårt kulturarv. I och med att de kan ses som en del i vårt kulturarv, att skolan har som uppdrag att förvalta det och med tanke på att vi fortsätter att urbaniseras kan vi försvara att dialektmomentet fortfarande har en plats i undervisningen.

Den här uppsatsen behandlar dialektmomentet svenska och gör det genom att analysera delar av läromedel som tar upp just det momentet. Varför är det då viktigt att göra den här undersökningen? I ämnet svenska finns en stor stoffträngsel där det är mycket som ska hinnas med under kursernas gång och ett stor fokus läggs vid att skriva och läsa. Därmed hamnar andra delar som bland annat språkhistoria, minoritetsspråk och dialekter i skymundan. I och med det blir det viktigt att undersöka hur dialektmomentet ser ut. Det blir även intressant att undersöka med tanke på var i det centrala innehållet som dialektmomentet tas upp. Dialektmomentet står längst ner i både det centrala innehållet och i kunskapskraven. Det finns dock inget som säger att det som står högst upp är det som man bör lägga mest fokus på. Det står inte heller att det är någon typ av rekommendation till i vilken ordning man bör ta upp de olika momenten. Trots att det inte finns något som säger detta kan det lätt tolka att det längre ner på en lista är mindre viktigt, men så är självklart inte fallet. Den här uppsatsen lyfter fram dialektmomentet och undersöker en av de små, men viktiga, delarna i ämnet svenska trots att det hamnat längst ner på listan.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med undersökningen är att jämföra olika läromedel i svenska och se vilket urval som gjorts gällande dialektmomentet. Det jämförs sedan med vetenskapliga handböcker om dialekter.

Fokuset ligger på om författarna av läromedlen gjort ett urval där de presenterar informationen om enbart dialekter eller om de har en mer sociolingvistisk eller språkhistorisk inriktning när de har gjort sitt urval. En del i undersökningen är även att undersöka dialektmomentets relativa omfattning av den totala stofftexten. I undersökningen behandlas även läromedlens arbetsuppgifter om dialekter, hur de ser ut, vad syftet med arbetsuppgifterna är och vilket fokus arbetsuppgifterna har.

Frågeställningarna som besvaras är:

- Vad har man valt att fokusera på om dialekter i läromedlen? Presenteras enbart fakta om svenska dialekter eller kan man se ett sociolingvistiskt/språkhistoriskt perspektiv?
- Tar läromedlen upp liknade information som vetenskapliga handböcker? Vilka likheter och skillnader finns?
- Hur ser dialektmomentets relativa omfattning ut i av det totala stoffet ut?
- Hur ser arbetsuppgifterna om dialekt ut i läromedlen och varför gör de det?

2 Bakgrund

2.1 Dialektbegreppet

2.1.1 Vad är dialekt?

Vad innebär begreppet *dialekt*? Det härstammar från grekiskans *dia'lektos* som betyder 'samtal' eller 'sätt att tala'. Nationalencyklopedin beskriver dialekt som en språkvariant som invånare inom ett geografiskt område, som t.ex. ett landskap, talar. NE skriver att en dialekt skiljer sig från de angränsande dialekterna och standardspråket på alla nivåer: *syntaktiskt, fonologiskt, morfologiskt* och *lexikalt* (Nationalencyklopedin 2017).

Catrin Norrby och Gisela Håkansson har även de förklarat begreppet dialekt i sin bok *Introduktion till sociolingvistik* (2010). Där förklarar de hur dialekter kan beskrivas på olika nivåer. De nämner att det inte är ovanligt att det refereras till dialekter som är utmärkande för en stad. Det kallas för *stadsmål*. Stadsmålen växte fram i samband med att Sverige urbaniserades och har influerats av flera olika dialekter. De olika kombinationerna har gjort att stadsmålen skiljer sig från dialekterna på landsbygden runt städerna. Norrby och Håkansson förklarar även att det kan refereras till dialekter inom ett landskap, t.ex. skånska, eller till ett större regionalt område med flera landskap, t.ex. norrländska. När man delar in dialekterna i olika områden kan man till att börja med dela in dialekterna i sex olika dialektområden. De sex områdena är: *sydsvenska mål, götamål, sveamål, norrländska mål, finlandssvenska mål¹* och *gotländska mål* (Norrby & Håkansson 2010, s. 50, 63). Inom de sex områdena finns sedan de olika landskapsdialekterna och stadsmålen. Skånskan faller t.ex. inom de sydsvenska målen.

Gertrud Petterson (2009) skriver i sin bok *Svenska språket under sjuhundra år* att man utifrån en skala kan se hur mycket dialekt en enskild person talar. Skalan går från *genuin dialekt* till *riksspråk/standardspråk*. Emellan dem finns även *utjämnad dialekt* och *regionalt riksspråk* (Petterson 2009, s. 202).

Genuin dialekt———Utjämnad dialekt———Regionalt riksspråk———Riksspråk/Standardspråk

Figur 1: Dialektal variation från maximal till minimal dialekt

---

¹ Den traditionella termen är östsvenska mål då finlandssvenska är standarden av svenskan i Finland (Wessén 1969, s.15–51).

I boken *Språksociologi* förklarar Jan Einarsson (2009) skillnaderna mellan begreppen på Pettersons skala. Han förklarar genuin dialekt som sådana dialekter som talas av relativt få personer som bor på landsbygden. Han skriver att dessa dialekter är obegripliga för majoriteten av svenskarna. En *utjämnad dialekt* skulle dock de flesta svenskar inte ha några problem att förstå och många skulle kunna identifiera dialekten som t.ex. skånska eller värmländska. Om en talare har ett *regionalt riksspråk* kan lyssnaren oftast höra från vilken av de större språkregionerna talaren kommer och om talaren talar *riksspråk/standardspråk* kan lyssnaren inte placera talaren geografiskt (Einarsson 2009, s. 148).

2.1.2 Dialekternas historia och riksspråkets framväxt

Innan 1800-talet talades det inte om ett *riksspråk/standardspråk*, men det kan ha funnits regionala varianter av talad svenska redan på medeltiden. Ett nationellt talspråk kan dock ha börjat växa fram under 1800-talet när man antog att de bildade klasserna i högtidliga sammanhang talade relativt dialektfritt. Något som kan varit viktigt för etableringen av ett riksspråk i tal var att man från och med 1800-talet hade svenska som språk på universitetet. Även Dramatens uttals-tradition kan ha spelat en roll i frågan om vad som ansågs som korrekt talad svenska. Samtidigt som begreppet och skapandet av ett riksspråk i tal växte fram under 1800-talet ökade även intresset för olika dialekter. Man började att nedteckna och jämföra olika regionala varianter av den talade svenskan (Teleman 2012, 94f). Olle Josephson (2004) skriver i sin bok *"Ju" – ifrågasätta självklarheter i svenskan, engelskan och alla andra språk i Sverige* att riksspråket fick ett ordentligt fäste i Sverige under 1920-talet och höll i sig fram till början av 1960-talet (Josephson 2004, s. 37).

En anledning till att ett riksspråk växte fram och höll sig relativt stabilt fram till 1960-talet var den ljudenliga stavningen som kom i början av 1900-talet. En av förkämparna för den ljudenliga stavningen var Artur Hazelius och hans filosofi var att eleverna skulle lära sig ett standardiserat uttal när de lärde sig att skriva. I och med att riksspråket växte fram och blev mer stabilt i och det standardiserade uttalet skedde en större utjämning av dialekterna (Josephson 2004, s. 38; Teleman 2012, s. 102f). Under 1900-talet senare del försvann intresset att undervisa på och i standardiserat tal. Det stod dock länge i anvisningarna för skolan att eleverna skulle uppmuntras att ha ett vårdat talspråk och att störande dialektinslag skulle motarbetas. Under 1900-talet försvagades dialekterna och man ansåg att de inte var något hot mot standardspråket. Skolans uttalsträning visade dock på resultat i både tv och radio där det standardiserade talspråket ökade. Med tiden har det dock avtagit

och det standardiserade talspråket har inte längre samma status och hörs inte lika ofta i offentliga sammanhang. Det är inte bara inom skolan och i media som inställningen till det talade standardspråket har ändrats. Det har även blivit en annan öppenhet till språkliga variationer inom de språkvårdande organen (Teleman 2012, s. 105ff).

Josephson (2004) skriver att framväxten av det enhetliga riksspråket som det moderna nationalspråket för folkhemmet hade många positiva fördelar. En fördel är att medborgarna får tillgång till ett gemensamt språk som passar sig i demokratiska diskussioner. Det blir självklart en viktig del i demokratin för att alla ska kunna delta i det offentliga samtalet. Josephson nämner att det även finns nackdelar med nationalspråket. De nackdelar som Josephson tar upp är tankarna om ett enspråkssamhälle och föreställningarna om att ett gemensamt språk är svårt att förena med variationer, både inom samma språk och andra språk. Han menar att det leder till ett förtryck av minoritetsspråk och dialekter. Josephson skriver dock att på grund av att det svenska samhället såg relativt likadant ut mellan 1920-talet och 1960-talet var dialekttalet utbrett i Sverige (Josephson 2004, s. 37ff).

Det var först på 1960-talet när förörterna expanderade som det började ske större och snabbare förändringar i samhället som påverkade språket. Josephson skriver att den verkliga påverkan på dialekttalet inte skedde på grund av massmedier eller skolutbildning utan det påverkades mer av närliggande och vardagliga förändringar, som när två personer från olika delar av Sverige bestämmer sig för att leva tillsammans på en ort där ingen av dem kommer ifrån. Det är först då dialekten hamnar i en utsatt situation på riktigt. Det verkliga dialektjagandet som skedde hade sin glansperiod under mitten av 1900-talet när man lade stor energi på att motarbeta regionala dialektdrag inom folkskolan och läroverken. Det visade sig dock att det var lönlöst att motarbeta vissa dialektala drag, t.ex. tungsrots-*r* i de sydliga dialekterna (Josephson 2004, s. 37ff). Till slut slutade man, som Teleman skriver, med uttalsträning i skolan. Josephson skriver att det idag är lätt att moralisera dialektjägarna som var verksamma för ca sjuttio år sedan, men idag ser situationen inte likadan ut. Vi har en större utjämning och det regionala riksspråket fungerar som det spontana språket lika väl som i formella situationer (Josephson 2004, s. 41).

I Sverige har dialekter studerats sedan 1800-talet när dialektologin växte fram. Sedan dess har det funnits ett intresse för att studera språkvariationer (Norrby & Håkansson 2010, s. 11f). Det har även, som Teleman, skriver blivit en annan öppenhet för språkvariationer även inom språkvårdens organ.

Det har gjort att det sedan dess blivit ett utvidgat intresse för språkvariationer och ämnena *språksociologi* och *sociolingvistik* har skapats. De ämnena kommer förklaras i avsnittet nedan.

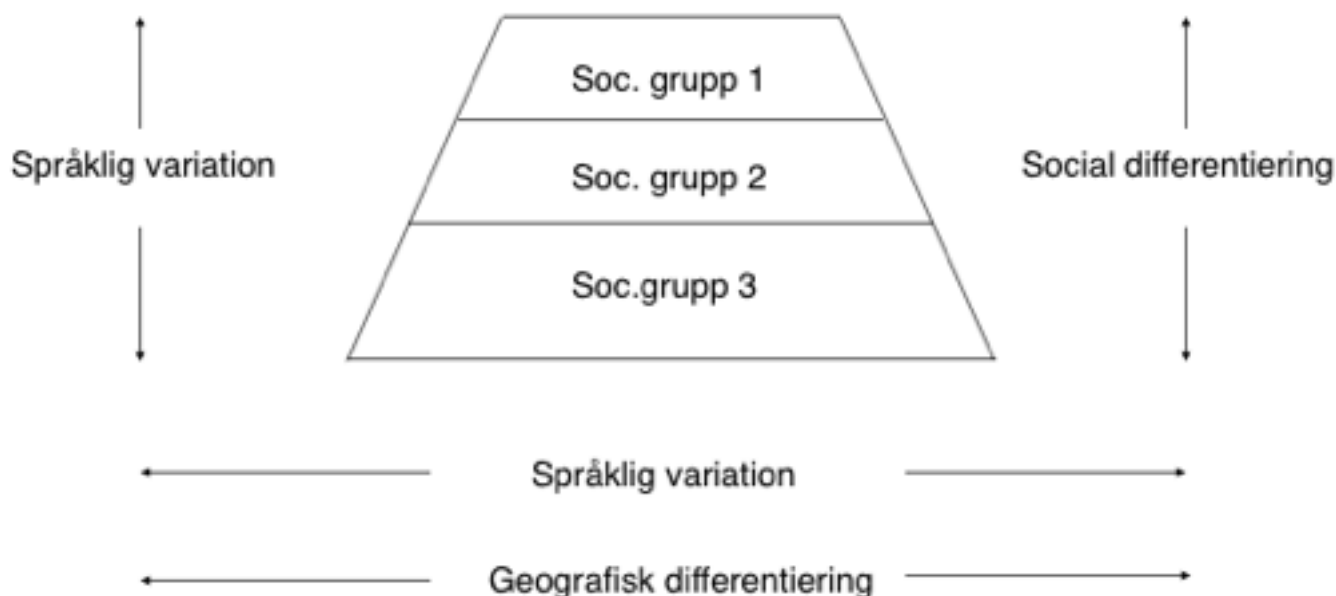
2.2 Språksociologi och sociolingvistik

Språksociologi eller *sociolingvistik* är en vetenskaplig gren inom språk som undersöker förhållandet mellan samhället och språket. Inom språksociologi undersöker man även språk-användning som socialt beteende (Nationalencyklopedin 2017). En person som var bland de första att undersöka förhållandet mellan språk och samhälle var Willian Labov. Han hade observerat att uttalet av *r*-ljudet varierade mellan olika grupper i New York City. Labovs studier var banbrytande och blev en start på att man började se hur språklig förändring och variation kan kopplas ihop med socialt beteende och känsla för statuskillnad bland människor (Norrby & Håkansson 2010, s. 15, 90).

Inom språksociologi talar man om olika *lekter*. De mest framträdande är *sexo-*, *socio-*, *krono-*, *etno-*, *geo-* och *idiolekt*. De första fem lekterna beskrivs på en gruppnivå medan den sista lekten, *idiolekt*, beskrivs på en individnivå som blir en kombination av en individs olika lektiska erfarenheter. *Sexolekt* innefattar de språkliga dragen som kan kopplas till människors kön och kan vara biologiskt, socialt eller sexuellt. *Sociolekt* handlar om kommunikationsformer inom olika sociala grupper. Det kan vara samhällsklasser men även i andra sociala sammanhang, som t.ex. arbetsplatser och familjer. *Kronolekt* står för det som har att göra med social och biologisk ålder. När man tittar på kronolekt kan det exempelvis vara intressant att se på individens nummerordning i en syskonskara. *Etnolekt* innefattar hur etnisk tillhörighet uttrycks i framförallt mötet mellan majoritets- och minoritetsspråk. Etnolekt handlar inte om hur väl man kan hantera språket utan om mer eller mindre medvetna markeringar av etnisk identitet. *Geolekt* handlar om de kommunikationsformer som finns inom ett visst geografiskt område. Geolekt innefattar bland annat genuin dialekt, utjämnad dialekt, regionalt standardspråk och riksspråk/standardspråk (se även 2.1). Geolekt behandlar även skillnader och likheter mellan landsbygd och storstad, och man talar om att t.ex. ungdomsspråk i förorter har geolektiska drag (Einarsson 2009, s. 212f). Det som blir intressant för den här uppsatsen är speciellt geolekt eftersom det är den lekten som dialekter ingår.

Lars-Gunnar Andersson (1999) nämner i sin bok *Fult språk - svordomar, dialekter och annat ont* bland annat sociolekter. Han tar upp att man inom ett dialektområde kan urskilja olika språkbruk baserat på individens sociala bakgrund. Han förklarar att när man ser på socialt bestämda språkbruk

kallas det för just sociolekter. Andersson fortsätter med att förklara att metodiken som används för att urskilja och beskriva sociolekter liknar den metodik som används inom dialektologin. Det som skiljer metodikerna är att i stället för att göra en geografisk kartläggning, som görs inom dialektologin, görs i stället en social kartläggning av individer (inom sociologin). Han skriver även att sociolekter kan definieras som språkbruk inom olika socialgrupper. Andersson skriver även att sociolekterna hänger ihop med dialekter. För att förklara detta visar Andersson på en studie som gjorts angående sociolekter där individer placerats in i tre socialgrupper eller vilket språkbruk de har. I den lägsta socialgruppen, socialgrupp 3, skriver han att det språkbruk som beskrivs kan betraktas som utjämnad dialekt. I socialgrupp 1, den högsta gruppen, skulle däremot språkbruket kunna beskrivas som ett regionalt riksspråk. Andersson skriver även att det som ses som fula dialektdrag är vanligare för sociolekterna i socialgrupp 3. Det innebär att åsikten om en individ talar dialekt handlar lika mycket om drag i sociolekten. För att visualisera detta visar Andersson nedanstående pyramid (Andersson 1999, s. 64ff).

Figur 2: Sammanhanget mellan språklig variation i dialekter och sociolekt

2.3 Läroplanen

Läroplanen är det som styr vad eleverna ska lära sig och vad som ska tas upp i undervisningen. För att uppnå målen med undervisningen tar lärarna läromedlen till hjälp. I läroplanen för ämnet

svenska på gymnasiet nämns dialekt i det centrala innehållet för både svenska 1 och svenska 2. I svenska 1 står det i det centrala innehållet att undervisningen ska behandla dialekter och språklig variation i talat och skrivet språk (Skolverket 2011, s. 162). Här ser vi att dialekt inte tillhör en egen punkt i det centrala innehållet utan läggs tillsammans med språklig variation. I svenska 2 står det att undervisningen ska behandla ”Språkförhållanden i Sverige och övriga Norden, till exempel språklagstiftning, minoritetsspråk och dialekter” (Skolverket 2011, s. 169). En liten skillnad från svenska 1 kan utläsas genom att det tydligt står att dialekt ska behandlas, men kopplas till språkvariation, medan det i svenska 2 tas upp som ett exempel på språkförhållanden på ett lite mer övergripande sätt.

Kunskapskraven nämner inte ordet *dialekt* i vare sig svenska 1 eller svenska 2. Det finns dock ett stycke i kunskapskraven för svenska 1 och ett stycke i kunskapskraven för svenska 2 där punkterna i de centrala innehållen gällande dialekt tas upp. I kunskapskraven för betyget A i svenska 1 står det:

Eleven kan göra **välgrundade och nyanserade** reflektioner över hur språklig variation hänger samman med talare och kommunikationssituation samt ge exempel på **och nyanserat diskutera** hur språk och språkbruk kan markera avstånd och samhörighet. Dessutom resonerar eleven **utförligt, utifrån flera olika perspektiv**, om attityder till flera olika former av språklig variation (Skolverket 2011, s. 165)

Här syns det samma som diskuterades ovan om det centrala innehållet att dialekt och språkvariation har satts tillsammans. I kunskapskraven får man då räkna dialekt som en typ av språklig variation. Stycket i kunskapskraven för betyget A i svenska 2 som rör samma del av det centrala innehållet som tar upp dialekt säger bara att ”Eleven kan utförligt och nyanserat redogöra för några aspekter av språksituationen i Sverige och övriga Norden” (Skolverket 2011, s. 172).

I de tidigare styrdokumenterna som kom ut år 1994 nämns inte dialekt i kursplanen för ämnet svenska. Det står dock under rubriken *Syfte* att undervisningen ska sträva efter att eleverna ska göras medvetna om språket öppnar nya perspektiv. Det står även att insikter om kulturarv skapas och föds med hjälp av språket. I det som förr hette kurs A står det att eleven efter genomgången kurs ska ”kunna förmedla åsikter, erfarenheter, iakttagelser och kunskaper i tal och skrift på ett klart och tydligt sätt,” (Skolverket 1994). Det som kan kopplas här till dialekter är att elevernas erfarenheter och iakttagelser som de ska kunna förmedla kan gälla dialekter. När man fortsätter och läser vad styrdokumentet säger om vad fortsättningskursen, kurs B, ska innehålla ser vi en tydligare koppling till dialekter. Där står det att eleven ska ”kunna formulera iakttagelser och slutsatser om språkliga

skillnader i olika historiska, regionala, kulturella och sociala sammanhang” (Skolverket 1994). Precis som i styrdokumentet från 2011 har alla skillnader satts på samma plats, men i och med att regionala skillnader nämns blir det en koppling till just dialektmomentet.

2.4 Läromedel

Hur läromedlen väljs och kvalitetssäkras har varierat under skolans historia. Mellan år 1938 och 1974 var det staten som granskade alla läromedel i förväg. Det gällde alla läromedel oavsett ämne. När läromedlen granskades undersöktes det om böckerna stämde överens med kursplaner, objektivitet och språk. Från år 1974 granskade staten enbart alla läromedel inom SO-ämnet och år 1983 försvann statens möjlighet att godkänna läromedel helt. I stället görs urvalet av läromedel av skolorna och har alltså helt decentraliserats, men staten kunde fortfarande ge omdömen om läromedlen (Calderon 2015).

År 1991 lades Skolöverstyrelsen och Statens institut för läromedelsinformation ner och i och med det försvann även förhandsgranskningen av läromedlen. Ansvaret för granskningen av läromedel lades nu i stället hos Skolverket som år 1991 var nybildat. I dagsläget har dock Skolverket inget ansvar att granska läromedel (Calderon 2015).

Hur urvalet sker idag är olika på olika skolor och på vissa skolor har den enskilda läraren ansvaret över beslutet om vilket läromedel som ska väljas. I andra fall kan det vara ett arbetslag som tar beslutet. I en studie av svenska gymnasieskolor på mitten av 1990-talet visade det sig att skolans ekonomi var en viktig faktor när det kom till valet av läromedel (Calderon 2015).

Niklas Ammert (2011) har skrivit om hur läromedel kan analyseras och har då valt att fokusera på läromedel i historia. Visserligen utgår som sagt Ammert utifrån läromedel i historia, trots det går det att använda Ammerts modell även när man analyserar läromedel i svenska. Det beror på att båda ämnena är humanistiska och har liknande innehållssidor. Ammert börjar med att presentera ett av de första läromedlen i Sverige, en bok vid namn *Läsebok för folkskolan* från 1800-talet. Boken fick ett stort genomslag och fungerade som en universalbok och innehöll bland annat naturlära, kristna texter och ordspråk. Under 1900-talet förändrades läromedlen och under 1960-talet fick läromedlen fler bilder och uppgifter. Läroböcker är en typ av läromedel och har använts länge i skolan. I dagens läge är det dock ovanligt att en och samma lärobok används i samma ämne, men det är inte ovanligt

att en lärobok dominerar ett ämne (Ammert 2011, 25ff). Det finns en förändring idag genom att fler och fler använder sig av andra typer av läromedel och ofta kan dessa vara digitala. Det kan vara hemsidor eller andra typer av läromedel som finns på internet. Dock visar forskning att upplägget och planeringen av undervisningen ofta påverkas mycket av läroböcker (Ammert 2011, s. 27f).

Ammert (2011) fortsätter att skriva om hur läroböcker har förändrats och besvarar frågan om läroböcker lever sitt eget liv. På den fråga menar han att det kan svaras både ja och nej. Ammert skriver att innehållet kan vara detsamma i läroböcker under en längre tid och att det därmed kan se som att läroböckerna lever sitt eget liv. Anledningen till att han skriver att det även kan svaras nej på frågan menar han är att perspektivet, framställningen, berättelserna, förklaringsdjupet m.m. skiljer sig mellan olika tider (Ammert 2011, s. 259). Ammert skriver även att om några förändringar ska kunna ses måste man se djupare än på valet av stoff och bilder. Något som man kan se på för att se förändringar i läromedel är bland annat hur läsaren av läromedel i historia sätts i relation mellan läsarens tid och det förflutna. Han skriver även om förändringen av den förmedlande och pedagogiska framställningen man kan se i läromedlen och på vilket djup innehållet förklaras. Ammert förklarar att det finns fyra framställningstyper: *en konstaterande*, *en förklarande*, *en reflekterande/analyserande* och *en normativ* (Ammert 2011, s. 272). I den *konstaterande* typen skriver bara författaren kort att en händelse har ägt rum. Den konstaterande framställningstypen kan ibland upplevas som ryckt ur sitt sammanhang. Den *förklarande* framställningstypen beskriver, till skillnad från den konstaterande typen, hur något hände och vad det betydde. Den förklarande framställningstypen beskriver genom att förklara olika företeelser med ett inre sammanhang, något som gör att t.ex. ett händelseförlopp kan beskrivas. Den *reflekterande/analyserande* framställningstypen belyser en handling eller företeelse ur flera perspektiv och/eller resonerar kring det. Det kan göras genom att författaren i texten knyter an till läsarens tid, till läsaren eller till något förhållande som läsaren känner till. Det innebär alltså att man i den reflekterande/analyserande framställningssättet tar hjälp av yttre sammanhang och referenser för att kunna analysera och jämföra genom att använda andra sammanhang och referenser. *Den normativa* framställningstypen förmedlar ett tydligt och värderande budskap. Det innebär att författaren redan gjort en tolkning och tagit ställning till det som har skett när hen förmedlar det. En normativ framställning kan, till skillnad från den konstaterande typen, stå för sig själv och kan samtidigt vara analyserande, förklarande och konstaterande (Ammert 2011, s. 260ff).

Stefan Selander (2011) skriver, i boken *Att spegla världen - Läromedelsstudier i teori och praktik*, om läroboken som särskild text. Han menar att läroböcker utformas utifrån olika typer av lärsituationer, åldrar, ämnen och skolformer. Läroböckerna reflekterar även tidens skollagar, läroplaner, skolorganisation och lärarkompetens. När läroböcker analyseras kan man även se tidens uppfattningar om hur lärande ska främjas och tidens kunskapstradition. Selander skriver även om hur texternas ”förpackning” har förändrats över tid och hur det även påverkar läromedlen. Idag kan till exempel många instruktioner fås i form av instruktionsfilmer i stället för skriftliga manualer. Selander menar att den nya tekniken som används idag gör att man i skolan måste ställa sig frågor om vilka faktakunskaper som bör prioriteras och vilken typ av kritisk förståelse eleverna behöver tränas i för att de självständigt och kreativt ska fungera i den framtida mediasamhället. Selander skriver inte bara om förändringen av formatet som information, fakta och instruktioner kommer i, utan han skriver även om förändringen av hur text och bild förmedlas. Han skriver även om hur text och bild i kombination har förändrats. Förr var faktatexten i läromedlen berättande, men bilden var faktaorienterad. Idag, menar Selander, har detta förändrats och det är tvärtom. Idag är texten mer faktaorienterad, medan bilden står för det berättande. En annan del som Selander lyfter angående läroböckerna som en särskild typ av text är textens funktion och hur en aspekt med läroböcker som inte går att komma ifrån är tanken om hur man ska arbeta med dem. En annan del som hör ihop med den tanken är även vilka ideal de uttrycker om kunskapsbearbetning och lärande (Selander 2011, s. 68ff).

2.5 Pedagogiska teorier

Inom skolans värld finns det olika pedagogiska teorier som har influerat skolan olika mycket under olika tider. Fyra av de ledande teorierna är: *behaviorism*, *pragmatism*, *sociokulturellt perspektiv* och *kognitivism*. I detta avsnittet ges en kortfattad överblick av de fyra teorierna.

Behaviorismen hade stor inflytande inom pedagogiken under större delen av hela 1900-talet.

Behaviorismen bygger på olika typer av förstärkning och betingelse. Grunden till det ligger i studier av hundar och deras inläring. En hund kan till exempel lära sig att sitta på kommando med hjälp av positiv förstärkning i form av till exempel godis för att lära sig att sitta. Till slut kopplar hunden kommandot till något positivt och till slut kan godiset tas bort. Ett exempel på hur behaviorismen kan fungera i undervisningen är när eleven först får läsa ett stycke för att sedan svara på en fråga. Om eleven svarat rätt på frågan får hen bekräftelse i form av förstärkning. Om eleven

svarar fel får hen i stället läsa om stycket och få ett nytt försök att svara på frågan. Behaviorismen kommer från en vetenskapligt synsätt som grundar sig i positivismen. Inom positivismen anses att allt kan bli vetenskapligt. Det är dock på så sätt att behaviorismen fokuserar på beteenden och menar att det går att observera eller mäta. De anser därmed att andra företeelser som känslor, attityder och värderingar blir mindre relevanta. De menar även kognitiva processer och medvetande inte är lika relevant som beteende (Säljö 2014, s. 256ff).

Pragmatismen skiljer sig ganska mycket från de andra pedagogiska teorierna och har en egen kunskapsteori och ett eget sanningsbegrepp. Pragmatismen har som utgångspunkt hur kunskap fungerar i människans vardag. En grundtes för teorin är att kunskap är sådant som människor använder sig av för att hantera situationer och problem som de stöter på. Pragmatismen menar att det inte går att skilja på teori och praktik och säger i stället att skolan måste knyta an och bygga på elevernas erfarenheter. Kunskapen som eleverna får ska, enligt pragmatismen, hjälpa eleverna att fungera i samhället (Säljö 2014, s. 289f). För att nå detta menar man inom pragmatismen att kommunikationen är det viktigaste. Undervisningen ska bygga på en språklig kommunikation där man ställer frågor, analyserar, läser, diskuterar och förklarar. Inom pragmatismen varnar man för ”korvstopning” som inlärningsmetod då det anses leda till att skolan blir en egen värld som separeras från den vardagliga världen (Säljö 2014, s. 293).

Säljö (2014) skriver att det *sociokulturella perspektivet* handlar om ”hur människor utvecklar olika förmågor som till sin karaktär är kulturella” (Säljö 2014, s. 298). Det kan vara förmågor som att skriva, läsa, räkna, lösa problem, reflektera abstrakt m.m. Inom det sociokulturella perspektivet menas det att språk, avancerade problemlösningar, kreativitet och tänkande inte kan läras ut genom betingelser. Det hör ihop med ett av de grundläggande begreppen inom det sociokulturella perspektivet, mediering. Det avser att människan använder olika typer av redskap när hen förstår och agerar i omvärlden. Redskapen som människan använder kan vara både språkliga och materiella. Språkliga redskap är sådant som hjälper oss att kommunicera, som till exempel siffror, bokstäver eller andra tecken (Säljö 2014, s. 298f). Enligt det sociokulturella perspektivet är människan under ständig utveckling och lärande är därmed något som människor ägnar sig åt hela tiden. Enligt det sociokulturella perspektivet är den lärande processen ständigt pågående och när människan lärt sig ett begrepp eller en färdighet och behärskar den är hen nära att behärska något nytt. Lärarens roll är att vägleda eleven i lärandet av att använda kulturella redskap och ge stöd då det inledningsvis behövs en kunnigare person i lärandet (Säljö 2014, s. 305).

Kognitivism intresserar sig för hur människor förstår, löser problem, bildar begrepp, minns och uppfattar sin omgivning på ett meningsfullt sätt (Säljö 2014, s. 268). Enligt kognitivismen finns det två typer av lärande. En typ är att kunna inhämta fakta om omvärlden, den andra typen handlar om att lära sig genom sina misstag eller att förstå att ett antagande om omvärlden är fel (Säljö 2014, s. 281). Inom kognitivismen anser man att elever lär sig bäst genom att vara aktiva i självstyrda aktiviteter och att eleverna genom samarbete med varandra utvecklar sina kunskaper. Enligt kognitivismen är barn lika logiskt tänkande som vuxna och har avancerade tankar. De gör bara detta utifrån andra utgångspunkter än vuxna och behöver bara utvecklas och skaffa egna erfarenheter i sin egen takt. Skolans roll i detta är att erbjuda självstyrande aktiviteter där eleverna får vara aktiva i att ställa frågor och besvara dem genom att utforska världen. Enligt kognitivismen ska skolan ha som roll att ge eleverna denna möjlighet och att utveckla de redan inneboende förmågorna (Säljö 2014, s. 282f).

3 Metod

Metoden som används i den här undersökningen är en innehållsanalys. En sådan används när man letar efter mönster i större textmängder, vill jämföra olika typer av texter eller textmängder från olika tidpunkter (Bergström & Boréus 2012, s. 51).

3.1 Innehållsanalys

Det första som görs när man gör en innehållsanalys är att avgränsa materialet. Bergström och Boréus (2012) skriver att det är lämpligast att börja med att bestämma vilken slags text som kan besvara frågeställningen och ge relevant information. Därefter beslutas vilken del av texten som ska analyseras (Bergström & Boréus 2012, s. 54). I den här studien har läromedel valts ut som den typ av text som kan besvara frågeställningen och delen av texterna som ska analyseras är delarna om dialekt. Efter att urvalet av materialet är gjort konstrueras ett analysverktyg. Det ska användas för att notera det som söks efter i materialet. Det verktyget kallas för ett kodschema. Kodschemat talar om vilka noteringar som analyseras i materialet och om det krävs ett mer komplicerat kodschema görs ofta även en separat kodningsinstruktion. Kodningsinstruktionen är till för att beskriva hur bedömningen ska ske i fall som är tveksamma (Bergström & Boréus 2012, s. 54f).

För att besvara frågeställningarna som ska undersökas i uppsatsen används *en kvalitativ* och *en kvantitativ* innehållsanalys. Fokus för undersökningen ligger på att undersöka hur författarna till läromedlen har valt att presentera dialekter, vad man har valt att fokusera på i läromedlen och om detta stämmer överens med vetenskapliga handböcker. Fokus ligger även på att undersöka arbetsuppgifternas fokus. Hur ser de ut och varför, det vill säga vad syftet med arbetsuppgifterna är. De här fokuserna är ämne för den kvalitativa analysen. Det tredje fokuset för undersökningen är hur stort omfång dialekter får i läromedlen procentuellt. För att undersöka detta görs en kvalitativ innehållsanalys.

Bryman skriver att innehållsanalys används för att sortera ut data på ett objektivt och systematiskt sätt. Det görs genom att sortera in datan i redan bestämda kategorier. På så sätt samlar man in kvantitativ data. Bryman skriver även att innehållsanalys är en flexibel metod som kan användas på flera typer av medier, men att den framförallt rör dokument och texter (Bryman 2011, s. 282f). I denna undersökning används den kvantitativa innehållsanalysen för att undersöka hur stor del dialektavsnitten har procentuellt i läromedlen.

Bryman skriver även om kvalitativ innehållsanalys och nämner att den används för att söka efter bakomliggande teman i det material som valts att undersökas. Precis som i en kvantitativ innehållsanalys brukar en kvalitativ innehållsanalys vanligtvis göras med förbestämda kategorier. Det är dock inget krav, till skillnad från den kvantitativa innehållsanalysen (Bryman 2011, s. 505). I denna undersökning används den kvalitativa innehållsanalysen för att undersöka hur ämnet dialekter har valts att presenteras, vad man har valt att fokusera på angående dialekter, hur arbetsuppgifterna ser ut och varför.

3.1.1 Innehållsanalytiskt kodschema

För att göra den kvantitativa innehållsanalysen används ett kodschema. Genom att använda de kodenheter som utformats fångar undersökningen systematiskt upp variabler för att jämföra de olika läromedlen. Det kodschema som används utgår från ett exempel som Steffan Selander (1999, s. 70) utformat. Selander använder kodschemat när han undersöker läromedel i historia, men hans schema går även att använda när läromedel i svenska undersöks. I och med att Selanders kodschema har utformats för att undersöka läromedel i historia har en modifikation gjorts eftersom vissa variabler

inte blir aktuella för denna studie. De variabler som används i denna studie, och som återfinns i Selanders kodschema, är (Selander 1999, s. 70):

- Antal sidor i avsnittet
- Totalt antal sidor i boken
- Antal sidor i % av bokens sidor
- Antal bilder

Antal sidor i avsnittet avser de sidor i avsnittet som behandlar dialekter i läromedlen. I antalet sidor inkluderas även alla bilder och övningar. Det som exkluderas är innehållsförteckning och bedömningsmatriser² om sådana skulle finnas i avsnittet. *Totalt antal sidor i boken* är läromedlens antal sidor i löptext, det vill säga de sidor som behandlar läromedlens stoff. Det som exkluderas här är innehållsförteckning, facit, förord och referenslista. Uträkningen av *antal sidor i % av bokens sidor* är baserat på *antal sidor i avsnittet* och *totalt antal sidor i boken*. Utifrån dessa kan man räkna ut hur stort procentuellt omfång dialektmomentet får av bokens totala sidor. *Antal bilder* innebär att det anges hur många bilder som förekommer i avsnittet om dialekter. Anledningen till att antal bilder i avsnittet tas med i analysen är på grund av att det berättar hur stor del av avsnittet som består av stofftext.

För att göra den kvalitativa innehållsanalysen har ytterligare ett kodschema utformats. I utformningen av detta har en modell som Ammert (2011, s. 262) utformat använts. Även denna har modifierats för att passa just den här undersökningen. De kodenheter som används i kod-schemat utgår från Ammerts beskrivning av olika framställningstyper av det som läromedlet förmedlar. Det är samma framställningstyper som har tagits upp tidigare i avsnitt 2.4 *Läromedel*. Ammert har gjort en kort beskrivning av de olika framställningstyperna och tagit med ett antal olika frågor som läsaren kan ställa. De frågorna hjälper till att beskriva framställningstypens karaktär. Här nedan följer en modifierad översikt av Ammerts beskrivning av framställningstyperna (Ammert 2011, s. 262).

---

² Bedömningsmatriser är ett underlag för bedömningen där både lärare och elever kan se vad som krävs för de olika kunskapskraven.

Tabell 1: Framställningstyper utifrån Ammert

Framställningstyp	Vad läroboken förmedlar	Svarar på följande frågor från läsaren:
Konstaterande	Redovisning, bekräftelse, fakta	Vad är? Vad hände? När? Hur mycket? Hur ofta?
Förklarande	Förklaring, beskrivning, bakgrund, konsekvenser	Vad betyder det? Vad beror det på?
Reflekterande/analyserande	Anknytning till läraren, hans erfarenheter och förkunskaper. Koppling till parallella sammanhang, teoretiska begrepp eller modeller	Hur kan jag förstå det? Vad kan det jämföras med? Varför resonerar man så?
Normativ	Explicit eller implicit värdering, tolkar och bedömer åt läsaren. Ger utsagor om gott-ont, rätt-fel.	Är det bra eller dåligt? Vilka är goda? Hur ska man göra/vara/tänka?

3.2 Urval och avgränsningar

Det som behandlas i den här undersökningen är ämnet dialekter och hur det presenteras i läromedel, vilket omfång det ges i läromedlen, hur arbetsuppgifterna är utformade och vilket syfte de har. En jämförelse sker även med hur läromedlen presenterar ämnet och med vad vetenskapliga handböcker säger. På grund av ämnet som ska undersökas i uppsatsen blir det ett begränsat antal sidor i läromedlen som kan undersökas och därmed en tydlig avgränsning. Även uppsatsens begränsade antal sidor påverkar avgränsningen. Undersökningen är begränsad till de avsnitt i läromedlen som behandlar dialekter. Därmed kommer inte andra aspekter av språksociologi, minoritetsspråk, informellt och formellt språk, språkförändring eller liknande undersökas då det faller utanför denna undersökningens intresse.

Ytterligare urval och avgränsningar som har gjorts är antalet läromedel som har valts ut. För att få tillräckligt med material för att undersökningen ska fungera har undersökningen begränsats till fyra olika läromedel. Läromedlen har varierande utgivningsår och författare för att få en så stor överblick som möjligt. I den här undersökningen har det valts att ta med arbetsuppgifterna som berör avsnitten om dialekter. Däremot tas inte bedömningsmatriser med i undersökningen. I undersökningen räknas alla sidor i avsnittet som behandlar dialektområdet med.

I undersökningen jämförs även innehållet i dialektavsnitten i läromedlen med fyra vetenskapliga handböcker. Anledningen till att just de fyra har valts är på grund av att få ett brett jämförelse material. Två av handböckerna är behandlar dialekter utifrån dialektologi, en behandlar dialekt

utifrån ett språksociologiskt perspektiv och en utifrån ett språkhistoriskt perspektiv. Anledningen till att de benämns som vetenskapliga handböcker är på grund av att de presenterar vetenskaplig fakta kring dialekter. Alla fyra handböcker används än idag. De två som tar upp dialekter utifrån dialektologi har valts då de fortfarande används när man skriver om dialekter och då det är svårt att hitta litteratur som skriver om presenterar dialekter utifrån dialektologi som har ett senare utgivningsdatum. De andra två har valts då de används som kurslitteratur inom ämnet svenska på högskolor och universitet.

4 Material

I det här kapitlet presenteras de läromedel som används för att göra undersökningen, samt de fyra vetenskapliga handböckerna som läromedlen jämförs med presenteras i det här kapitlet.

4.1 Läromedel

Materialet som används i den här undersökningen är fyra olika läromedel som getts ut olika år, vissa mer aktuella än andra, men alla finns fortfarande tillgängliga. Materialen som används är *Möt språket* av Stig Johansson, Ola Karlsson och Ingrid Nettervik (2000), *Språkbok för gymnasiet* av Hans-Eric Ekengren och Brita Lorentzon-Ekengren (1994), *Fixa språket 1* av Ann-Sofie Lindholm, Pär Sahlin och Helga Stensson (2014) och *Svenska timmar - Språket* av Svante Skoglund och Lennart Waje (2012).

De två nyaste av läromedlen är *Fixa språket* och *Svenska timmar - Språket*. Om *Fixa språket* skriver författarna i förordet att läromedlet handlar om eleven och hans språk. De skriver att genom att få kunskap om språkbruk och språkvariation blir man medveten om sitt språk, hur attityder till eget och andras språk ser ut och hur man eventuellt kan förändra dem. Författarna skriver även att läromedlet även handlar om andra människor språk, hur de talar till en och hur man varierar sitt språk beroende på vem man talar med. *Fixa språket* är uppdelat i fem kapitel där olika perspektiv på språkvariation presenteras. Hela läromedlet har 99 löpsidor och av de handlar sidorna 24-30 om dialekter (Lindholm m.fl. 2014).

Om läromedlet *Svenska timmar - Språket* står det att man i läromedlet finner humor, pedagogisk tydlighet, värme och konkreta övningar. I det här läromedlet ges skrivande och färdighetsträning ett stort utrymme. Om det här läromedlet står det att det passar för högskoleförberedande program.

Läromedlet innehåller elva kapitel med olika fokus. Det avsnitt som kommer behandlas i denna undersökning är avsnittet *Svensk språkpolitik och svenska dialekter* som återfinns på sidorna 271-277 i kapitlet *Språket i Norden* (Skoglund & Waje 2012).

Språkbok för gymnasiet är utvecklad för att passa yrkesförberedande program och är indelad i 25 delar med ämnesstoff. Varje avsnitt avslutas med uppgifter kopplade till ämnet. I förordet skriver författarna att tanken med uppgifterna är att de ska vara färdighetstränande, kreativa och laborativa. Hela boken omfattas av 310 löpsidor, av de sidorna återfinns man avsnittet *Dialekter* på sidorna 188-194 och det är därmed de sidorna som kommer användas i den här undersökningen (Ekengren & Lorentzson-Ekengren 1994)

Möt språket har tretton delar med ämnesstoff och ett omfång på 243 sidor. Det avsnitt som behandlar dialekter och som används i den här undersökningen heter *Dialekter* och återfinns på sidorna 234-237. Varje avsnitt i boken avslutas med uppgifter till ämnet (Johansson, Karlsson & Nettervik 2000).

4.2 Vetenskapliga handböcker om svenska dialekter

Under den här rubriken presenteras fyra handböcker om dialekter som det refereras till i nya undersökningar och som används som kurslitteratur på universitet och högskolor. Handböckerna är *Svenska dialekter* av Bengt Pamp, docent i nordiska språk, *Våra folkmål* av Elias Wessén, professor i nordiska språk och medlem av Svenska Akademien mellan åren 1947 och 1981, *Introduktion till sociolingvistik* av Catrin Norrby, professor i nordiska språk, och Gisela Håkansson, professor i allmän språkvetenskap och *Svenska språket under sjuhundra år* av Gertrud Pettersson, docent i nordiska språk.

4.2.1 Svenska dialekter av Bengts Pamp

Bengt Pamp (1978) tar i sin bok upp språk, riksspråk, dialekter och skillnaderna mellan begreppen. Dessa begrepp förklarar han utifrån en språkpolitisk utgångspunkt. Angående dialekt tar han upp att alla de nordiska dialekterna har en mjuk övergång till varandra. När Pamp skriver om språk skriver han att det dels kan innebära människans språkliga förmåga, dels kan vara en beteckning av ett nationalspråk. Nationalspråk kan även användas som en synonym till riksspråk (Pamp 1978, s. 9f).

Pamp nämner även språkliga förändringar, deras uppkomst och spridning. I samband med det nämner han även kort svensk dialektforskning och förklarar svenska dialekter med fornnordiskan som utgångspunkt (Pamp 1978, s. 14ff).

Innan Pamp beskriver de olika landskapsdialekterna beskriver han de stora dialektgränserna. Det som han nämner som de större dialektgränserna är:

- * Tryckstarka vokaler (långt *a* uttalas nu *å*, t.ex. det gamla uttalet *har* uttalas nu *hår*. Det gamla uttalet finns dock kvar i vissa dialekter.)
- * Diftonger
- * Konsonanter
- * Stavelselängder och ändelsevokaler
- * Formlära
- * Syntax

I sista delen av sin bok beskriver Pamp de svenska landskapsdialekterna och jämför dem.

Fortsättningsvis kommer Pamps bok refereras till som *Svenska dialekter* i resultat, slutsats och diskussion.

4.2.2 Våra folkmål av Elias Wessén

Även Elias Wessén börjar med att förklara riksspråk och dialekter. Han förklarar även riksspråkets uppkomst utifrån kulturella och politiska faktorer. I samband med det förklarar han även hur skolan och riksspråket påverkat varandra och hur det skrivna riksspråket blev normen för talet. I och med skolans strävan efter att tala riksspråksenligt säger Wessén att dialekterna är hotade. Utöver skolan nämner han faktorerna media och avfolkning av landsbygden. Wessén nämner också att det går att datera riksspråkets ålder, men däremot inte dialekterna som kan härledas ända till fornnordiskan, och att dialektforskning och lokalhistoria hör ihop (Wessén 1969, s. 5ff).

Wessen beskriver även indelningen av våra folkmål och vilka de är. Han nämner att det inte finns några tydliga dialektgränser. Han tar dock upp att det går att dela in våra folkmål i sex grupper: sydsvenska mål, götamål, sveamål, norrländska mål, gotländska mål och östsvenska mål, och

förklarar dem (Wessén 1969, s. 15ff). Utöver detta nämner Wessén folkmålets ordförråd, folkmålets ålder, deras språkhistoria och dialektforskningen i Sverige (Wessén 1969, s. 51ff).

I resultat, slutsats och diskussion kommer Wesséns bok refereras till som *Våra folkmål*.

4.2.3 Introduktion till sociolingvistik av Catrin Norrby och Gisela Håkansson

Catrin Norrby och Gisela Håkansson (2010) tar även de upp dialekter. De beskriver även de hur man delar in dialekter, vad begreppet innebär och dialektologins historia. Norrby och Håkansson nämner att dialekter kan studeras på olika nivåer och att en sådan nivå är stadsmålen. De tar också upp dialekter utifrån den sociala dimensionen och dialekttalet i skolan. De skriver att dialekttalet hade en större utbredning i de lägre samhällsklasserna. De förklarar skolans försök att motarbeta dialekttalet med att det hade ett socialt syfte. Norrby och Håkansson förklarar att man inom sociolingvistik undersöker dialekttalande som en språklig variation i olika samhällsgrupper (Norrby & Håkansson 2010, s. 48ff).

Norrby och Håkansson (2010) skriver även om att det finns en gren inom sociolingvistik som intresserar sig för sociodialektala variationer. De letar efter förklaringar till varför individer och grupper talar olika mycket dialekt inom samma ort. Förklaringar till detta söker de efter i faktorer som social grupptillhörighet, sociala nätverk, utbildning, livsstil och livsform. Forskare som intresserar sig för sociodialektala variationer fokuserar mest på stadsmålen, till skillnad från dialektologin som intresserar sig mer för dialekterna på landsbygden och de genuina dialekterna.

Introduktion till sociolingvistik kommer fortsättningsvis refereras till som *Sociolingvistik*.

4.3.4 Svenska språket under sjuhundra år av Gertrud Pettersson

Gertrud Pettersson (2005) förklarar också hon skillnaderna mellan språk, riksspråk och dialekter. Hon tar upp att skillnaden mellan dialekter och riksspråk är rent politisk. Pettersson skriver och förklarar förändringarna inom dialektologin och hur dess fokus ändras genom historien (Pettersson 2005, 203f). Därefter förklarar Pettersson olika sätt att se på dialekternas ålder och att det beror på vilken utgångspunkt man har. Den tanken som dock dominerar svensk dialektforskning är att man kan datera de svenska dialekterna till medeltiden (Pettersson 2005, s. 205f).

Efter att Pettersson (2005) behandlar dialekternas ålder fortsätter hon att skriva om de svenska dialekternas indelning, de stora skillnaderna i de svenska dialekterna och dialektområdenas kännetecken (Pettersson 2005, s. 206ff).

För att underlätta kommer *Svenska språket under sjuhundra år* av Pettersson refereras till som *Svenska språket*.

5 Resultat

I det här kapitlet redovisas resultaten från undersökningen. Resultaten presenteras ett läromedel i taget. Den kvantitativa och den kvalitativa undersökningen av läromedlen presenteras var för sig.

5.1 Fixa språket 1

Läromedlet *Fixa språket 1* är skriven av Ann-Sofi Lindholm, Pär Sahlin och Helga Stensson (2014). I *Fixa språket 1* ingår avsnittet om dialektmomentet i ett kapitel som behandlar dialekter och sociolekter. Avsnittet inleds med en bild på en text från *Sofias språkblogg* med en läsplatta som ram. Första rubriken i avsnittet heter *Dialekter*. Under rubriken ges en översiktlig förklaring till begreppet dialekt. Det tas upp några vanliga dialektala skillnader som de flesta känner till och visar på hur man uttalar saker olika, skillnader i ordförråd och språkmelodi. Exempel som tas upp är bland annat hur man säger *int* i norr, att man säger *bamba* om skolmatsalen i Göteborgstrakten och att man uttalar *kex* på olika sätt i landet. Även att det inom vissa dialekter finns vissa grammatiska avvikelser från standardspråket, t.ex. att man säger *dödde* i vissa dialekter i stället för *dog* nämns (Lindholm, Sahlin & Stensson 2014, s. 24).

Efter rubriken *Dialekter* kommer rubriken *Varför finns dialekter?* där förklaras hur dialekter kan förstå utifrån ett språkhistoriskt perspektiv. Först nämns att för att kunna förstå varför dialekter finns behöver man föreställa sig hur Sverige såg ut för flera hundra år sedan. Det förklaras att människor då oftast bodde i mindre byar som var hyfsat isolerade och att de oftast bodde i samma by hela livet. Även den lägre läskunnigheten tas upp som en orsak till att dialekter finns och till att människor sällan hörde den standardiserade svenskan (Lindholm, Salin & Stensson 2014, s. 25).

I *Fixa språket* nämns även att dialekterna utvecklades, men att detta skedde utan att påverkas till någon större del av andra människors sätt att tala. Det tas även upp att en anledning till att dialekter är så olika varandra är för att de inte utvecklas. Det presenteras även vissa dialektala drag som finns kvar i vissa dialekter som förr var vanliga former i hela landet. Exempel på detta som orden *stein* och *bein* som finns kvar i vissa dialekter, i stället för *sten* och *ben*. Det nämns även hur urbaniseringen påverkat dialektutjämningen. I läromedlet står det att människor idag rör sig över större områden, alla går i skolan, är läskunniga, ser på tv och är ute på internet. Det gör att man under dagen möter olika varianter av svenska, och vårt språk utvecklas och formas av det. Människor har idag också ett ökat kommunikationsbehov med fler människor från olika platser. Det gör att dialekterna närmar sig varandra och det som kallas dialektutjämning sker. I *Fixa språket 1* beskrivs hur man tidigare såg på dialekttalande i skolan och i media, och att dialekt var något man talade hemma och kanske till och med skämdes över (Lindholm, Sahlin & Stensson 2014, s. 25).

Efter genomgången av varför dialekter finns och hur de påverkats utifrån ett språkhistoriskt perspektiv kommer en rubrik som heter *Från traditionell dialekt till neutral standard*. Under den rubriken går de igenom fyra olika nivåer av dialekttalande. Som inledning står det att människor inom samma geografiska område inte talar lika mycket dialekt. Det kan finnas personer som talar så att man inte förstår dem och personer som man bara kan placera i ett större område, t.ex. norra eller södra Sverige. De olika nivåerna benämner de som *traditionell dialekt*, *utjämnad dialekt*, *regional standard* och *neutralt standardspråk*. Den traditionella dialekten är en dialekt som är svår att förstå för en utomstående och nuförtiden enbart talas av ett fåtal människor som oftast är äldre och bor på landsbygden. Den utjämnade dialekten har fortfarande många dialektala drag, men är inte så svår att förstå för en utomstående. Den regionala standarden gör att lyssnaren enbart kan placera talaren i en större region, till exempel Västsverige. I *Fixa språket 1* står det att de flesta personerna i Sverige idag talar en regional standard. Det neutrala standardspråket kallas även för rikssvenska. Det är egentligen ingen dialekt eftersom den ligger så nära skriftspråket och gör att det inte går att placera talaren i ett geografiskt område. I läromedlet påpekas det dock att man inte ska glömma att den neutrala skriftspråket härstammar från mälardalssvenskan som är en dialekt (Lindholm, Sahlin & Stensson 2014, s. 26).

Nästa rubrik är *Svenskans dialekter*. Där står det att det är omöjligt att dela in de svenska dialekterna med bestämda gränser. Det står dock att man grovt kan dela in svenskan i olika dialektområden som har gemensamma drag. Under rubriken finner man en karta där de har skrivit

ut olika regioner med gemensamma drag och ger sedan exempel på sådana i sex olika områden. De är *sydsvenska*, *västsvenska*, *mälardalska*, *norrländska*, *finlandssvenska* och *gotländska* (Lindholm, Sahlin & Stensson 2014, s. 27f).

Den sista rubriken i avsnittet om dialekter i *Fixa språket* visas det hur dialekt kan användas i litteratur, trots att dialekter är talat språk. Det förklaras att författare ibland använder sig av dialekter för att gestalta sina karaktärer. Som ett exempel på det har de med ett utdrag från Peter Törnqvists roman *Kiostvridningen 140 grader*. Romanen utspelar sig i Småland, karaktärerna talar därmed småländska. Innan utdraget ur romanen kommer finns en äldre, svartvit bild på två personer som utför jordbruk. Utdraget är ca en sida och efter det följer en uppgift där eleverna ska läsa utdraget och arbeta tillsammans med en kamrat. Uppgiften ser ut så här (Lindholm, Sahlin & Stensson 2014, s. 29f):

1. Hur uttalas *de* på den här småländska dialekten? Vet du ytterligare någon dialekt där man säger så?
2. Vad händer i slutet på många ord? Jämför med din egen dialekt. Tänk på hur du säger, inte hur du skriver.
3. Vilka ord är annorlunda jämfört med dem du själv skulle använda?
4. Vilken känsla tycker du att författaren skapar med hjälp av dialekten?

I tabell 2 för *Fixa språket 1* syns det att det är den konstaterande framställningstypen, men även den förklarande framställningstypen som framstår tydligast. Vilken av de två framställningstyperna som framgår tydligast beror på under vilken av rubrikerna man läser. Under den första rubriken *Dialekter* är det den konstaterande framställningstypen som framstår tydligast. Här får presenteras svaret på frågan ”Vad är?” genom fakta. Den konstaterande framställningstypen syns även under de andra rubrikerna eftersom det även där presenteras mycket fakta utan några förklaringar. Under rubriken *Varför finns det dialekter?* är det dock den förklarande framställningstypen som är tydligast. Här finns både förklaringen till varför dialekter finns, bakgrunden till dialekter, hur de har förändrats och konsekvenser som olika samhällsförändringar fått för dialekterna.

Uppgiften i *Fixa språket 1* har en mer reflekterande och analyserande framställningstyp, vilket visas i tabell 2 nedanför. I uppgiften vill författarna att eleverna ska använda sin egen dialekt när de besvarar några frågor och att de ska reflektera kring sitt eget språkbruk. Det kunskapskrav som uppgifterna berör är det sista kunskaps-kravet för kursen svenska 1 där eleverna ska resonera om attityder till någon språklig variation (Skolverket 2011, s. 163ff). Det framgår tydligast i fråga nummer fyra i uppgiften där eleverna ska beskriva känslan som de tycker att författaren skapar med

hjälp av dialekten. Det syns även hur avsnittet och uppgiften berör ett av de centrala innehållen för svenska 1 där det står att undervisningen ska behandla dialekter och språklig variation i talat och skrivet språk (Skolverket 2011, s. 162).

Tabell 2: Översikt för framställningstyp i *Fixa språket 1*

Framställningstyp i <i>Fixa språket 1</i>	Vad läroboken förmedlar	Svarar på följande frågor från läsaren:
Konstaterande	"Dialekter är muntliga varianter..." "Språket varierar på flera nivåer." "I Norrland uttalas tvådelande namn..." (s.24) "r uttalas skorrande" (s. 27)	Vad är? Vad hände? När? Hur mycket? Hur ofta?
Förklarande	"Om man vill förstå..." "man mötte sällan andra varianter" "utvecklande naturligtvis, men den kunde göra det" "olika varandra, inte bara för att de utvecklas" (s. 25)	Vad betyder det? Vad beror det på?
Reflekterande/analyserande	"Vet du någon ytterligare dialekt där man säger så?" "Jämför med din egen dialekt." (s. 30)	Hur kan jag förstå det? Vad kan det jämföras med? Varför resonerar man så?
Normativ		Är det bra eller dåligt? Vilka är goda? Hur ska man göra/vara/tänka?

Totalt rymmer avsnittet om dialekter i *Fixa språket 1* 6 sidor, varav 4,2 sidor är stofftext och resterande sidor består av två illustrerande bilder och två textbilder, utdraget ur romanen och uppgiften. Totalt antal sidor med stofftext i boken är 99 sidor och därmed tar avsnittet om dialekter tar ca 5,9 % av läromedlet.

I *Fixa språket 1* finns det många likheter med de handböcker som används som jämförelseunderlag till den här undersökningen. Både *Svenska dialekter*, *Våra folkmål* och *Svenska språket* nämner att det inte går att dra några tydliga dialektgränser (Pamp 1978, s. 9; Wessén 1969, s. 12; Pettersson 2005, s. 201; Lindholm, Sahlin & Stensson 2014, s. 27). Andra likheter som finns är att i både *Svenska dialekter* och *Fixa språket 1* nämner dialektala drag som finns i några dialekter som finns kvar från äldre former av språket (Pamp 1978, s. 21–32, Lindholm, Sahlin & Stensson 2014, s. 25). Andra likheter som finns är det i *Fixa språket 1* nämns de sex olika dialektområdena. Det nämns även i *Våra folkmål* (1969, s. 12f) och *Svenska språket* (2005, s. 206ff). Tillsist finns det två

ytterligare likheter som *Fixa språket 1* (2014) har tillsammans med två av handböckerna. De är att i tas upp *Våra folkmål* (1969, s. 5ff) och *Sociolingvistik* (2010, s. 48ff) skolan och mediernas roll i spridningen av den standardiserade svenskan (Lindholm, Sahlin & Stensson 2014, s. 25). Den sista likheten är att det nämns att det finns skillnader inom ett dialektområde både i *Fixa språket 1* (2014, s. 26) och i *Sociolingvistik* (2010, s. 56f) bok. Vad som valts att fokusera på skiljer sig dock då i *Sociolingvistik* (2010) skrivs utifrån ett språksociologiskt perspektiv där de talar om idiolekt, medan det i *Fixa språket 1* enbart talas om olika dialektala nivåer. Den största skillnaden mellan handböckerna och *Fixa Språket 1* är att det i läromedlet nämns hur dialekter kan användas i litteratur i gestaltningen av karaktärer. Det är inget som nämns i någon av handböckerna.

5.2 Svenska Timmar: Språket

Läromedlet som behandlas här näst är *Svenska Timmar: Språket* som är skriven av Svante Skoglund och Lennart Waje (2012). I läromedlet behandlas dialektmomentet inom kapitlet *Språk i Norden* och heter *Svenska dialekter*.

Det första som förklaras i läromedlet är skillnader som finns i språket. Som exempel nämns skillnader i ordförrådet och skillnader i uttal. Det förklaras även hur indelningen av de svenska dialekterna har gjorts. När indelningen gjorts utifrån hur många gemensamma språkdrag dialekterna har och vilka de är. Det står även att dialektforskare väljer ut vilka de språkliga variabler som ska undersökas. De variablerna är fonologiska, morfologiska, lexikala och syntaktiska. När man sedan undersöker dessa variabler, samlar ihop materialet och kan det också avgöras var dialektgränserna går. Det händer då att variablernas gränser sammanfaller och det blir då ett tydligt avgränsat område. De språkvarianter som finns inom de olika områdena är det som kallas för dialekter. Det nämns även att om man gör den här typen av analys skulle man kunna få tusentals dialekter, men att det i läromedlet valts att enbart ta upp sex huvudgrupper och de olika kännetecknen. De huvudgrupperna är: sydsvenska mål, götamål, sveamål, norrländska mål, gotländska mål och östsvenska mål. Därefter finns det sex textrutor, en för varje huvudgrupp där det visas dialektala drag inom varje grupp de kan vara fonologiska, morfologiska, lexikala och syntaktiska. Till textrutorna finns även en karta över Sverige där varje huvudgrupp är markerad med en färg (Skoglund & Waje 2014, s. 271ff).

Efter textrutorna med de dialektala skillnaderna i de sex olika huvudgrupperna kommer ytterligare en textruta. I den textrutan kan man läsa sex kommentarer från personer mellan 18 och 25 år från ett diskussionsforum där det har diskuterats just dialekter. Kommentarererna handlar om vad individerna anser om dialekter. Efter textrutan med kommentarerna finns en bild på ett arkiv med insamlade papperslappar med dialektala ord (Skoglund & Waje 2014, s. 274f).

Efter kommentarerna kommer rubrikerna *Varifrån kommer riksspråket?* och *Dör dialekterna?* Under den första rubriken förklaras det var riksspråket kommer ifrån och att dialekterna i själva verket är äldre än riksspråket. De förklarar även att riksspråket är baserat på dialekten i Stockholmsområdet. Under den andra rubriken, *Dör dialekterna?*, står det att för varje generation talas det mer och mer standardsvenska. Orsakerna som tas upp är att vi flyttar från landsbygderna, att vi möter riksspråket i skolan och att media sprider ett rikssvenskt uttal. Det står även att dialekterna påverkades starkt av riksspråket under den senare delen av 1900-talet. Det har lett till att vi idag inte längre har så stora variationer i svenskan som förr (Skoglund & Waje 2014, s. 275f).

Sist i avsnittet som behandlar dialekter i *Svenska Timmar: Språket* återfinns två arbetsuppgifter. I den första uppgiften ska eleverna arbeta i grupper om 4–5 personer. En av personerna blir testledare och ska välja ut fyra dialekter att lyssna på från en länk som finns angiven i uppgiften. De andra i gruppen får sedan lyssna på dialektproverna och sedan gissa vilket landskap personen som talar kommer ifrån. Eleverna ska även diskutera vad de tycker om de olika dialekterna. I den andra uppgiften ska eleverna först skriva vad de tror att de flesta säger om skånska, stockholmska och norrländska. Därefter ska de fortsätta med egna exempel, till exempel om de har hört vad någon tycker om deras egna dialekter eller vilken dialekt de tycker bäst om. Den andra delen av den andra uppgiften är att eleverna ska skriva vad de tror är anledningen till att rikssvenskan är det som flest anser mest trovärdigt. De ska även svara på varför de tror att norrländskan kommer på andra plats (Skoglund & Waje 2014, s. 276f).

I tabell 3 visas det att det är den framställningstyp som är tydligast i *Svenska Timmar: Språkets* stofftext är den konstaterande framställningstypen. I majoriteten av stofftexten i avsnittet presenteras enbart fakta om hur något är utan någon vidare förklaring eller bakgrund. Författarna ger inte heller läsaren någon möjlighet till att själv reflektera över informationen eller knyter an till läsarens erfarenheter i största delen av avsnittet. Det går dock att se även den förklarande framställningstypen i rubrikerna *Varifrån kommer riksspråket?* och *Dör dialekterna?* Där får vi

bakgrunden till riksspråket, förklaringar till varför det talas mindre och mindre dialekt och vilken konsekvens de förändringarna har för vårt språk idag. Utöver de här två framställningstyperna syns också lite av den reflekterande och analyserande framställningstypen i stofftexten. Det ser vi egentligen enbart i en fråga som ställs till läsaren. Frågan som ställs lyder ”Anser du att du själv talar en dialekt?” (Skoglund & Waje 2014, s. 274). Det som gör att den tillhör den reflekterande och analyserande framställningstypen är att de knyter an till läsaren. Läsaren får en möjlighet att reflektera över sitt eget tal och därmed knyta an till sina egna erfarenheter.

Det går även att se i tabell 3 att uppgifterna i *Svenska Timmar: Språket* har tydlig reflekterande och analyserande framställningstyp. Målet med uppgifterna är att eleverna ska använda sina egna dialekter när de gör jämförelser med andra dialekter. De ska även använda sig av egna erfarenheter av och förkunskaper om attityder till andra dialekter och fundera på varför man utifrån trovärdighetsperspektivet resonerar kring vissa dialekter och riksspråket. Uppgifterna stämmer överens med kunskapskraven i styrdokumentet för svenska 1 som berör dialektmomentet. Det i uppgifterna som stämmer bäst överens med kunskapskraven är att eleverna ska kunna reflektera kring attityder till någon språklig variation (Skolverket 2011, s. 163ff).

Tabell 3: Översikt över framställningstyp i *Svenska Timmar: Språket*

Framställningstyp i <i>Svenska Timmar: Språket</i>	Vad läroboken förmedlar	Svarar på följande frågor från läsaren:
Konstaterande	”[...] låter som bekant inte riktigt likadant.” ”Vi uttalar också orden [...]” ”[...] beroende på vilka, och hur många språkdrag [...]” (s.271) ” <i>boken</i> > <i>boka</i> (även norrländska)” (s. 271)	Vad är? Vad hände? När? Hur mycket? Hur ofta?
Förklarande	”I själva verket [...]” ”[...] rikssvenskan växte fram [...]” ”Det finns några huvudorsaker till detta.” (s. 275)	Vad betyder det? Vad beror det på?
Reflekterande/analyserande	” Anser du att du själv talar en dialekt?” (s. 274) ”Hur vill du fortsätta [...]” ”Har du hört någon tycka [...]” ”[...] vilken är anledningen, tror du [...]” (s. 276f)	Hur kan jag förstå det? Vad kan det jämföras med? Varför resonerar man så?
Normativ		Är det bra eller dåligt? Vilka är goda? Hur ska man göra/vara/tänka?

Avsnittet *Svenska dialekter* återfinns på sidorna 271–277 i läromedlet och upptar ca 6,5 sidor. Av de 6,5 sidorna upptas ca 2 sidor av ren stofftext. De resterande 4,5 sidorna upptas av 10 bilder, varav 3 är illustrerande bilder och 7 bilder är textutor och uppgifterna. Uppgifterna tar upp ca 1,2 av sidorna. I läromedlet finns totalt 371 sidor stofftext. Därmed tar avsnittets 6,5 sidor om dialekter upp ca 2,4 % av läromedlet.

Stoffet i *Svenska Timmar* har flera likheter med det som tas upp i de vetenskapliga handböckerna. Till att börja med syns flera likheter mellan det som tas upp i *Svenska dialekter*. De likheter som finns är att det i *Svenska dialekter* nämns att de svenska dialekterna har en fornnordisk utgångspunkt, vilket även tas upp i textutorna om de dialektala dragen inom de olika huvudgrupperna i *Svenska Timmar*. I *Svenska dialekter*, *Våra folkmål* och *Svenska språket* tas det upp att de svenska dialekterna är äldre än riksspråket, vilket även något som nämns i *Svenska Timmar*. I *Svenska dialekter* tas också de variablerna som nämns i läromedlet upp som används för dra olika dialektgränser (Pamp 1978, s. 14ff; Skoglund & Waje 2014, s. 271ff). Hur man delar upp dialekterna är även något som nämns i *Våra folkmål* (1968), *Sociolingvistik* (2010) och *Svenska språket* (2005). *Våra folkmål* beskrivs dessutom riksspråkets utveckling med dialekten i Stockholmsområdet som utgångspunkt. Även medierna och skolans påverkan på dialektutjämningen nämns, något som också tas upp i *Svenska Timmar*. Den stora skillnaden mellan stoffet i *Svenska Timmar* och de vetenskapliga handböckerna är formuleringen kring dialektgränser. I handböckerna står det att det inte finns några tydliga gränser mellan dialekterna. I *Svenska Timmar* står det dock att om man utgår från de olika variablerna kan man dra tydliga dialektgränser (Skoglund & Waje 2014, s. 271).

5.3 Möt språket

I läromedlet *Möt språket*, skriven av Stig Johansson, Ola Karlsson och Ingrid Nettervik (2000), behandlas dialektmomentet i kapitlet *Språket och dess historia*. Själva avsnittet heter *Dialekter*.

Det första som visas när man slår upp avsnittet är en bild som föreställer gotländska raukar. Avsnittets stofftext börjas med att begreppet dialekter förklaras som en lokal variation av ett språk inom ett visst geografiskt område. I läromedlet står det att dialektbegreppet ibland används fel för talat språk som enbart är en regional variant av riksspråket. I den regionala varianten har dialekten tunnats ut och enbart lämnat ett visst spår av dialektala drag. I läromedlet står det att till exempel

göteborgskan därmed inte är en dialekt, utan enbart ett regionalt färgat språk. I den första delen av avsnittet står det om dialekternas förändring under 1900-talet och hur dialekterna under den tiden mer och mer slätats ut. Det som nämns som anledning till detta i läromedlet är flytten från landsbygden. Det står att de som flyttade till storstäderna strävade efter ett mer riksspråksenligt uttal. Det nämns också att intresset för att bevara dialekterna och att det nu finns en annan inställning till dialekter. Den förändringen startade under 1900-talets senare del och när det gäller just intresset för att bevara dialekterna har bland annat sångare spelat stor roll. Det är även inte ovanligt längre att till exempel programledare får ha ett regionalt färgat språk (Johansson, Karlsson & Nettervik 2000, s. 234f).

I läromedlet tas det upp att man kan dela in dialekterna i sex grupper: sydsvenska mål, götamål, sveamål, norrländska mål, gotländska mål och östsvenska mål. Därefter följer en beskrivning av de olika gruppernas dialektala drag och var de talas. På den sista sidan när detta förklaras återfinns en bild som föreställer en byggnad som är märkt med ett gatunamn på svenska och vad som kan antas är finska (Johansson, Karlsson & Nettervik 2000, s. 235f).

Efter att de sex olika dialektgrupperna har förklarats kommer uppgiften till avsnittet. I uppgiften ska eleverna redovisa, genom att diskutera tillsammans med en kamrat, för vad som kännetecknar deras dialekt. Det som ska redovisas är hur uttalet skiljer sig från riksspråksuttal och om det finns några dialektala ord eller uttrycksätt som inte finns i andra delar av Sverige. Efter att eleverna har gjort det ska de ta reda på vad några angivna ord på finlandssvenska betyder. De ska även söka efter fler typiska finlandssvenska ord i en valfri bok (Johansson, Karlsson & Nettervik 2000, s. 237).

Den framställningstyp som är tydligast i *Möt språket* är den konstaterande framställningstypen, vilket syns i tabell 4. Det beror mestadels på att majoriteten av avsnittet behandlar de sex grupperna, som dialekterna delas in i, och beskriver de dialektala dragen. Den konstaterande framställningstypen är även mest framstående i de andra delarna av texten. Det syns till exempel när det nämns att intresset för att bevara dialekter vuxit fram. Då står det så här ”Inte minst sångare har varit viktiga i det sammanhanget. Artister som Björn Afzelius, Mikael Wiehe och Wilmer X sjunger på skånska och Ainbusk sjunger på gotländska” (Johansson, Karlsson & Nettervik 2000, s. 234f). Här är det ingen direkt förklaring på hur det har påverkat intresset utan det presenteras enbart ett konstaterande att de har varit viktiga i sammanhanget.

I tabell 4 syns att det dock går att se lite mer av den reflekterande och analyserande framställningstypen i uppgiften, men även den förklarande framställningstypen. I den första delen av uppgiften ska eleverna diskutera med kamraterna om vad som kännetecknar deras dialekt, hur den skiljer sig från rikssvenskan och om det förekommer några dialektala uttryck eller ord. Här måste alltså eleven använda sig av sina egna erfarenheter och förkunskaper. I den andra delen av uppgiften ska eleven ta reda på vad några finlandssvenska ord betyder och leta efter fler typiska ord. Den delen kan man se som en lite mer förklarande framställningstyp eftersom eleverna måste förklara vad orden betyder. Det går även att säga att den delen av uppgiften har en mer konstaterande framställningstyp eftersom eleverna enbart kan konstatera vad orden betyder. Uppgiften stämmer överens med det som står i styrdokumentet från 1994 att eleverna skulle kunna efter kursen svenska A. Där stod det att eleverna skulle kunna förmedla erfarenheter, iakttagelser och åsikter i skrift (Skolverket 1994). Det får de göra när de arbetar med uppgifterna i *Möt språket*.

Tabell 4: Översikt över framställningstyp i *Möt språket*

Framställningstyp i <i>Möt språket</i>	Vad läroboken förmedlar	Svarar på följande frågor från läsaren:
Konstaterande	"Dialekter är en lokalvariant" "Göteborgskan är alltså inte" "inte minst sångare har varit viktiga" "Svenska dialekter brukar delas in" "Variationerna är stora" (s. 234f)	Vad är? Vad hände? När? Hur mycket? Hur ofta?
Förklarande	"Det kan vara förklaringen till..." (s.235) "Ta reda på vad orden [...] betyder." (s. 237)	Vad betyder det? Vad beror det på?
Reflekterande/analyserande	"Vad kännetecknar dialekten [...] i det område där du bor?" "Hur skiljer sig uttalet från det rikssvenska uttalet?"(s. 237)	Hur kan jag förstå det? Vad kan det jämföras med? Varför resonerar man så?
Normativ		Är det bra eller dåligt? Vilka är goda? Hur ska man göra/vara/tänka?

Avsnittet *Dialekter* i *Möt språket* finner man på sidorna 234–237 och upptar därmed 4 sidor av läromedlet. Av de 4 sidorna är ca 2 sidor ren stofftext och resterande sidor upptas av två illustrerande bilder och uppgiften. Totalt har läromedlet 243 sidor och därmed tar avsnittet om dialekter upp ca 1,6 % av läromedlet.

I *Möt språket* får man först en förklaring till vad dialekter är, det är något som även förklaras i de vetenskapliga handböckerna. Det förklarar det dock på lite olika sätt. I alla handböcker, förutom i *Sociolingvistik* (2010), ställer författarna begreppet dialekter emot riksspråket när de förklarar skillnaderna. Det görs inte i *Möt språket*. En annan likhet är att dialektområdena, dialekternas kännetecken och deras indelning nämns i både läromedlet och i *Svenska dialekter* (1978, s. 21ff), *Våra folksmål* (s. 15ff) och *Svenska språket* (2005, s. 206ff). Utöver detta har läromedlet även en likhet med *Våra folksmål*. I både läromedlet och i *Våra folksmål* (1968, s. 5ff) nämns media, skolan och avfolkningen av landsbygden som faktorer som hot mot dialekternas existens. En stor skillnad mellan *Möt språket* och handböckerna är att det i läromedlet nämns att stadsmål inte är en dialekt. Det går emot vad som står i *Sociolingvistik*. När nämns dialekternas olika nivåer nämner de där stadsmål som en nivå av dialekterna.

5.4 Språkbok för gymnasiet

Läromedlet *Språkbok för gymnasiet* är skriven av Hans-Eric Ekengren och Brita Lorentzon-Ekengren (1994). I läromedlet har dialektmomentet fått ett eget kapitel och heter *Dialekter*. I kapitlet finns tre rubriker som heter *Vilken dialekt blev riksspråk?* och *Typiska drag i olika dialekter*. Hela kapitlet avslutas med rubriken *Vad minns du?* och fem uppgifter.

Kapitlet om dialekter inleds med att man förklarar att de språkliga variationerna av riksspråket i Sverige kallas för dialekter. Som exempel på språkliga variationer visas hur ordförrådet varierar. Förutom skillnader i ordförrådet nämns även att uttal, satsmelodi och betoning och intonation skiljer sig mellan dialekterna. Det förklaras även att dialekterna är det äldsta talspråket i Sverige och att de går att härleda ända till fornnordiskan som sedan splittrades till de nordiska språken. Till slut ledde splittringen till att det idag finns dialekter. Det står även att i och med att människorna under medeltiden levde hyfsat isolerat fanns det ingen gemensam norm för det talade språket (Ekengren & Lorentzon-Ekengren 1994, s. 188).

I *Språkbok för gymnasiet* står det att det är sällan man hör de gamla och riktiga dialekterna, och ställer frågan om de håller på att försvinna. Svaret på frågan säger de är både ja och nej eftersom de flesta svenskar inte talar som nyhetsuppläsare, men att det tyvärr antagligen är så att de mest särpräglade dialekterna håller på att dö ut. Detta ska enligt *Språkbok för gymnasiet* börjat redan på 1500-talet när Bibeln översattes till svenska och att man började läsa bibeltexterna på svenska i

kyrkan. Det fortsatte sedan och eskalerade under 1900-talet då människor började flytta till städerna för att söka arbete. En annan anledning är också att människor fått större möjligheter till att resa. Även mediernas roll nämns som en anledning. De nämner dock att intresset för dialekter har ökat idag (Ekengren & Lorentzon-Ekengren 1994, s. 189f).

Den andra delen i kapitlet svarar på frågan vilken dialekt som blev riksspråk. Svaret som ges på frågan är att det var dialekten i trakterna runt Mälaren som blev mönstret för riksspråket. Varför just den dialekten blev mönstret för riksspråket är att det var i huvudstaden som den ”fina” världen fanns eftersom det var där adelsmännen helst samlades. Det innebar även att kulturlivet koncentrerades dit (Ekengren & Lorentzon-Ekengren 1994, s. 199).

Efter att frågan om vilken dialekt som blev riksspråket besvarats beskrivs vilka typiska drag som finns i de olika dialekterna. Man har då delat upp dialekterna i sex dialektområden: sydsvenska mål, götamål, sveamål, norrländska mål, östsvenska mål och gotländska mål. Innan de olika dialektala dragen nämns står det att det givetvis är omöjligt att sätta någon skarp dialektgräns, men att man trots detta brukar dela in dialekterna i de sex områdena (Ekengren & Lorentzon 1994, s. 199f).

Under rubriken *Vad minns du?* finns 8 repetitionsfrågor till eleverna om stofftexten. Efter repetitionsfrågorna finns ytterligare fem uppgifter till eleverna som knyter an till temat för kapitlet. I uppgifterna ska eleverna intervjua människor de känner för att hitta ord som är typiska för just sin dialekt, anteckna dem, skriva dem i en lista och sedan kopiera den till klassen. I den andra uppgiften ska eleverna redogöra för vilket dialektområde dialekten i deras hemtrakt tillhör. De ska även ta reda på särdrag för just den dialekten. Som förslag på hur det ska göras står det i uppgiften att de kan intervjua en person. Intervjun ska sedan analyseras för att eleverna ska kunna hitta särdrag för dialekten. I fråga nummer tre ska eleverna fråga vad de andra i klassen tycker om dialekter. Det ska göras i enkätform. Eleverna ska skriva frågorna tillsammans, genomföra undersökningen, sammanställa resultatet och redovisa det för klassen. Fråga nummer fyra är en diskussionsfråga där eleverna tillsammans ska diskutera följande frågor: ”Brukar du själv tala dialekt? Varför? Varför inte?”, ”Vilka svårigheter kan en person få som talar utpräglad dialekt?”, ”När kan i så fall svårigheterna vara som störst?” och ”Ska vi behålla våra dialekter eller låta dem dö ut? Varför? Varför inte?”. När eleverna har diskuterat detta ska de skriva en insändare där de tycker till om dialekter. I den femte och sista uppgiften ska eleverna försöka få tag på inspelningar av gamla dialekter. De ska sedan

lyssna på inspelningarna och försöka återberätta innehållet på rikssvenska (Ekengren & Lorentzon 1994, s. 193f).

När man ser på tabell 5 visas att den tydligaste framställningstypen i *Språkbok för gymnasiet* är den förklarande framställningstypen. I stofftexten förklarar de varför det finns dialekter och ger en bakgrund till detta. De ställer även frågor till läsaren i texten. En sådan fråga gäller om dialekterna håller på att försvinna. I svaret på frågan ges det även där en förklaring till varför man kan svara både ja och nej. Det ges alltså både svar på frågan ”Vad betyder?” och ”Vad beror det på?”. Samma sak gäller när de skriver om riksspråket och vilken dialekt det är baserat på. Den frågan svarar de på genom att även där ge en bakgrund och historia. Det går dock också att se den konstaterande framställningstypen i läromedlet. Det syns tydligast när de redogör för de olika dialektområdena och deras olika dialektala drag.. Här ges inga förklaringar till varför dialektområdena har sina typiska dialektala drag, de redovisas enbart.

I uppgifterna varierade också vilken framställningstyp som är den mest framträdande, vilket syns i tabell 5 nedanför. I de uppgifterna som återfinns under rubriken *Vad minns du?* ska eleverna enbart redogöra för det som står i boken och därmed har de frågorna en mer konstaterande framställningstyp. I de andra uppgifterna är det dock den reflekterande och analyserande framställningstypen som dominerar. Eftersom eleverna tillsammans ska diskutera fram och själva samla in resultat måste de använda sina egna erfarenheter och förkunskaper för att besvara frågorna. De sista frågorna, där eleverna ska diskutera och samla in resultat för att besvara frågorna, stämmer överens med kunskapskraven i svenska A i styrdokumentet från 1994. När eleverna hade avslutat kursen svenska A skulle de, enligt styrdokumentet, kunna förmedla åsikter, iakttagelse och erfarenheter i både tal och skrift. I och med att eleverna själva tar fram material som presenterar åsikter och erfarenheter om dialekter får de arbeta med detta, både i presentationen av uppgiften och i diskussionen som sker när de samlar in materialet (Skolverket 1994).

Tabell 5: Översikt över framställningstyp i *Språkbok för gymnasiet*

Framställningstyp i <i>Språkbok för gymnasiet</i>	Vad läroboken förmedlar	Svarar på följande frågor från läsaren:
Konstaterande	<p>”En pojk är en <i>sork</i>”</p> <p>”Dialekter är de äldsta talspråken”</p> <p>”Det är inte bara ordförrådet” (s. 188)</p> <p>”Dialekter var [...] ett resultat av att” (s. 184)</p> <p>”Indelningen är gjord av praktiska skäl.”(s. 190)</p> <p>”De sex dialektområdena är:”</p> <p>”b, d, g istället för p, t, k:” (s.191)</p> <p>”Hur gamla ungefär är våra dialekter?” (s. 193)</p>	Vad är? Vad hände? När? Hur mycket? Hur ofta?
Förklarande	<p>”Varför har vi dialekter [...] Det började redan då”</p> <p>”Håller dialekterna på att försvinna? På den frågan kan man svara [...] De flesta svenskar talar inte [...] Däremot är det nog tyvärr” (s.188f)</p> <p>”Varför låter svenska riksspråket”</p> <p>”Det var i de här trakterna adelsmännen” (s. 190)</p>	Vad betyder det? Vad beror det på?
Reflekterande/analyserande	<p>”Vilka ord är typiska i just din dialekt? Intervjua människor [...] Anteckna [...]”</p> <p>”Vad tycker eleverna i klassen om dialekter?”</p> <p>”Brukar du själv tala dialekt?” (s. 194)</p>	Hur kan jag förstå det? Vad kan det jämföras med? Varför resonerar man så?
Normativ		Är det bra eller dåligt? Vilka är goda? Hur ska man göra/vara/tänka?

Kapitlet *Dialekter* återfinns på sidorna 188–194 i *Språkbok för gymnasiet*. Det innebär att kapitlet tar upp 5 sidor av det totala antalet sidor i läromedlet. Av de 5 sidorna är ca 3 sidor stofftext och resterande sidor tas upp av 2 illustrerande bilder och uppgifterna. Det totala antalet sidor i läromedlet är 310 sidor. Det innebär att kapitlet *Dialekter* upptar ca 1,5 %.

Av det som tas upp angående dialektmomentet i *Språkbok för gymnasiet* finns flera likheter med handböckerna. I läromedlet och i alla handböckerna förklarar de hur man delar upp dialektområdena och vad som är särskilt för dem. Det nämns dessutom i alla böckerna att det inte går att dra några tydliga gränser mellan dialekterna (Pamp 1978, s. 21ff; Wessén 1968, s. 15ff; Norrby & Håkansson, s. 48ff; Pettersson 2005, s. 206ff). Det tas även upp dialekternas ålder i läromedlet, vilket även i

Svenska språket (2005, s. 205f) och *Våra folkmål* (1969, s. 5ff) tas upp. I alla tre böckerna nämns att dialekterna kan dateras enda tillbaka till fornnordiskan. I *Språkbok för gymnasiet* nämns även riksspråkets uppkomst och dialekternas hot. Det stämmer överens med vad som står i *Våra folkmål* angående detta. Både i läromedlet och i *Våra folkmål* står det att riksspråket har dialekten i Stockholmsområdet som ursprung och att detta påverkades av adeln och hovets liv (Wessén 1968, s. 5ff). De faktorer som nämns i *Våra folkmål* (1968, s. 5ff) som hot mot dialekterna är skolan, medierna och avfolkningen av landsbygden. Även i *Språkbok för gymnasiet* nämns medierna och avfolkningen av landsbygden. Skolan nämns dock inte som en av faktorerna i läromedlet.

5.5 Metodkritik

Bryman (2011) lyfter i sin bok *Samhällsvetenskapliga metoder* upp positiv och negativ kritik mot innehållsanalyser. Fördelarna som Bryman tillskriver innehållsanalysen är att det är enkelt att tydligt beskriva hur kodningsschemat är utformat och hur urvalet är gjort. Det gör det även enkelt att göra om undersökningen och göra uppföljande studier, vilket också gör att innehållsanalys kan beskrivas som en objektiv analysmetod. En annan fördel som Bryman lyfter är att innehållsanalysen ofta beskrivs som en metod där det som studeras inte påverkas av forskaren. Det kallas även för att en icke-reaktiv metod. Han skriver att detta dock beror på vilken typ av text som undersökts. Tidningsartiklar och tv-program påverkas uppenbarligen inte av forskaren. Detsamma gäller intervjukrifter, men själva intervjuerna kan dock påverkas. Bryman skriver att något som är positivt med innehållsanalyser är att de har ett flexibelt tillvägagångssätt och kan användas på många olika typer av texter och medier. Han skriver även att innehållsanalyser kan ge oss information om till exempel elitgruppers sociala bakgrund eller andra sociala grupper som är svåra att komma i kontakt med (Bryman 2011, s. 296).

Den negativa kritiken som Bryman (2011) lyfter fram är att innehållsanalysens utformning av kodningsmanualen oundvikligen påverkas och innehåller ett mått av tolkning av kodaren. Han nämner även att metoden har svårigheter att besvara varför-frågor. Han nämner dock att det går att spekulera kring frågan. Bryman nämner också att undersökningen aldrig kan vara bättre än det underlag som undersöks och för att bedöma underlagen rekommenderar Bryman att man undersöker följande (Bryman 2011, s. 296f):

1. om underlagen är det som de utger sig för att vara
2. om underlagen är trovärdiga och inte har förfalskats eller förvrängts
3. om underlagen för studien kan representera alla andra relevanta dokument

Utifrån dessa tre faktorer kan nu konstateras att underlag som har valts till den här undersökningen håller. Dokumenten utger sig för att vara läromedel, vilket de är, de är trovärdiga och har inte förfalskats och kan representera andra relevanta dokument.

Annan kritik som kan lyftas som Bryman inte tar upp är det problematiska för forskaren att vara helt objektiv i både den kvantitativa och kvalitativa innehållsanalysen. Då det kan bli problematiskt att som forskare vara helt objektiv både i tolkningen av textens yta och i tolkningen av framställningstyperna. Det är även, som Bryman (2011, s. 296f) nämner, svårt att inte låta kodningsschemat påverkas av mig som kodare. Det som dock stärker undersökningens trovärdighet är, som Bryman (2011, s. 296) också tar upp, att kodningsschemat kan följas av en annan undersökare och att samma material kan användas för att göra om studien och att resultaten blir mycket likartade.

I den här undersökningen kan problematiken med att bara objektiv lyftas, speciellt när det gäller framställningstyperna. När man som undersökare ser på framställningstyperna är det vad man själv anser vara till exempel konstaterande. Därmed är det inte säkert att man kan vara helt objektiv när materialet undersöks. Det som har varit till stor hjälp, och som kan hjälpa vid vidare studier, är Ammerts kodningsschema. Frågorna som Ammert ställer till texten gör att man som undersökare av texterna blir så objektiv som möjligt. Det som är positivt med en innehållsanalys när man studerar läromedel är dock den icke-reaktiva metod, som Bryman nämner, då läromedlen inte påverkas av den som studerar materialet (Bryman 2011, s. 296).

I undersökningen för den här uppsatsen finns även en varför-fråga, gällande varför uppgifterna är utformade som de är, som kan bli problematisk att besvara då författarna till läromedlen inte är med i undersökningen. Även här är dock Ammerts modell till stor hjälp då en reflekterande och analyserande framställningstyp beskrivs i kodningsschemat. I och med hjälpen från Ammerts kodningsschemat och Brymans frågor om undersökningsmaterialets tillförlitlighet kan den här studien anses tillförlitlig och bör kunna genomföras med samma resultat.

6 Diskussion och slutsats

En av frågorna som uppsatsen undersökt är vilket urval som har gjorts i läromedel som behandlar dialektmomentet, hur det presenteras och om man kan se eller språksociologiskt eller språkhistoriskt perspektiv. Det som har tagits upp i läromedlen har sedan jämförts med vetenskapliga handböcker. Det som visade sig var att det i läromedlen fanns det flera likheter med de vetenskapliga handböckerna som de jämfördes med. Bland annat togs de sex dialektområdena upp i alla läromedel och de nämns även i alla handböckerna. I samband med att läromedlen och handböckerna tar upp dialektområdena nämner de även deras kännetecken. En annan likhet som också finns mellan alla läromedlen och alla handböckerna är att de förklarar dialektbegreppet. Hur de gör det skiljer sig dock lite åt mellan både handböckerna och läromedlen. I alla handböcker, förutom i *Sociolingvistik* (2010), förklarar man dialektbegreppet genom att jämföra det med riksspråket. Det gör även de flesta av läromedlen. Det görs dock inte i *Möt språket*. I samband med att dialektområdena presenteras nämns det skillnader inom dialektområdena i *Fixa språket 1*. Det nämns även i *Sociolingvistik* (2010, s. 56f), men ingen av de andra handböckerna eller läromedlen tar upp detta. Det skiljer sig dock i hur det tas upp. I *Sociolingvistik* (2010) nämns att det då handlar om idiolekt, vilket inte nämns i *Fixa språket 1*. Trots att det skiljer sig mellan läromedlet och handboken kan det ändå tolkas som att *Fixa språket 1* har ett lite mer språksociologiskt perspektiv än de andra läromedlen på grund av det här.

I *Språkbok för gymnasiet* och i *Svenska Timmar: Språket* tar de upp dialekternas ålder och nämner att de är äldre än riksspråket. Det stämmer överens med vad *Våra folkmål* (1969, s. 12), *Svenska språket* 2005, s. 205f) och *Svenska dialekter* (1978, s. 14ff) också tar upp. De nämner att dialekterna kan dateras tillbaka till fornnordiskan. Trots att dialekternas ålder inte tas upp i någon av de andra läromedlen nämns det ändå i *Fixa språket 1* att det finns dialektala drag i vissa dialekter från fornnordiskan. Det tas även upp i *Svenska dialekter* (1978, s. 21ff), vilket dock inte nämns i de andra handböckerna.

I både *Språkbok för gymnasiet* och *Svenska Timmar: Språket* nämns att riksspråket är baserat på dialekten i Stockholmsområdet, vilket också nämns i *Våra folkmål* (1969). I *Språkbok för gymnasiet*, *Fixa språket 1* och *Svenska Timmar: Språket* tar de även upp vad som hotar dialekterna. Även faktorer som har påverkat utjämningen av dialekter nämns, vilket också *Våra folkmål* tar upp. De faktorer som påverkat utjämningen som *Våra folkmål* tar upp är skolan, media och avfolkningen av

landsbygden. De tre faktorerna nämns också i *Svenska timmar: Språket* och i *Fixa språket 1*. I *Språkbok för gymnasiet* tar de upp media och flytten från landsbygden, men inte skolan.

I läromedlen och handböckerna visar det sig ytterligare några skillnader. Bland annat är något som nämns i alla handböckerna är att det inte går att dra tydliga dialektgränser. Det nämns också i *Fixa språket 1* och *Språkbok för gymnasiet*. I *Svenska Timmar: Språket* står det dock att det går att göra detta när man slår ihop olika variabler som används för att dela in dialekterna. Varför det har valts att formuleras på det sättet kan man diskutera. Om man går till en högre nivå inom dialektforskning kan man formulera det på det sättet. Det kan dock kännas onödigt att på gymnasienivå ha en sådan komplex formulering av dialektgränserna. Det kan anses att det hade varit bättre att ha en formulering som stämmer överens med handböckernas formulering. En annan skillnad är att det i *Sociolingvistik* står det att det finns olika nivåer av dialekt och att en sådan nivå är stadsmålen. I *Möt språket* står det dock att stadsmål inte räknas som en dialekt. Det står inte i de andra handböckerna att stadsmål är en dialekt, men de använder stadsmål som exempel på dialekter. I och med att de nämns i de övriga handböckerna kan det anses att informationen i *Möt språket* inte är korrekt. Varför det som *Möt språket* skriver om stadsmål kan ha att göra med hur man definierar dialekter. Det går att säga att stadsmål inte är en dialekt då det är flera olika dialekter som kombinerats som gör att stadsmålet skiljer sig från området runtomkring. Men det går även att säga att det är en dialekt då man kan placera en individ som talar stadsmål i ett geografiskt område. De här två skillnaderna är de största skillnaderna som har upptäckts i undersökningen.

I samband med att frågan om vilket urval som har gjorts i läromedlen angående dialektmomentet undersöktes vilken framställningstyp som är tydligast i läromedlen. Det resultat som visades var att den konstaterande framställningstypen och den förklarande framställningstypen är tydligast. I *Svenska Timmar: Språket* gick det även att se lite av den reflekterande och analyserande framställningstypen. Det som är intressant är dock att den normativa framställningstypen, som presenterar åsikter, inte återfinns i något av läromedlen. Med tanke på hur åsikterna om dialekter sett ut i skolan genom historien blir detta intressant. Tidigare har skolan haft som uppgift att motarbeta dialekter och varit negativt inställd till dialekttalande. I och med att det inte syns någon normativ framställningstyp i läromedlen kan det tänkas att de negativa åsikterna om dialekter försvunnit inom skolan när läromedlen skrivits.

I tabell 6 visas resultatet av frågan om hur stort omfång dialektmomentet fått i läromedlen.

Resultatet blev följande: i *Fixa språket 1* ca 5,9 % av läromedlet, i *Svenska Timmar: Språket* ca 2,4 %, i *Möt språket* ca 1,6 % och i *Språkbok för gymnasiet* ca 1,5 %.

Tabell 6: Resultat för dialektmomentets omfång i respektive läromedel

	Fixa språket 1	Svenska Timmar: Språket	Möt språket	Språkbok för gymnasiet
Antal sidor i boken	99	371	243	310
Antal sidor i avsnittet	6	6,5	4	5
Antal bilder	4	10	2	2
Antal sidor i % av bokens sidor	ca 5,9 %	ca 2,4 %	ca 1,6 %	1,5 %

Anledningen till varför dialektmomentet i *Fixa språket* har det största procentuella omfånget kan tolkas utifrån framställningstyperna. I *Fixa språket* är det den konstaterande och den förklarande framställningstypen som är tydligast. Det gäller också de andra läromedlen, men *Fixa språket* är det läromedel där den förklarande framställningstypen är lika tydlig som den konstaterande. Det innebär att det krävs mer plats eftersom mer text krävs för att förklara något än för att enbart konstatera något. Det är också i *Fixa språket* där både ett språkhistoriskt perspektiv och ett språksociologiskt perspektiv syns. Det kan vara därför dialektmomentet har det största procentuella omfånget i just det läromedlet. En annan anledning till att dialektmomentet har ett större omfång i de nyare läromedlen kan även bero på den nya läroplanen. I läroplanen från 1994 nämns inte ordet dialekt överhuvudtaget för vad som ämnet svenska skulle beröra, det gör det dock i läroplanen från 2011. Det är till och med på så sätt att språkskillnader generellt nämns tydligare i den nyare läroplanen, vilket kan påverka varför dialektmomentet fått ett större omfång i de nyare läromedlen (Skolverket 2011; Skolverket 1994).

I *Svenska timmar: Språket* som har näst högst omfång syns inget språksociologiskt perspektiv, men däremot syns det ett språkhistoriskt perspektiv. *Svenska Timmar: Språket* är också det enda av läromedlen där den reflekterande och analyserande framställningstypen syns i stofftexten. Det kan vara det som påverkar omfånget om dialektmomentet i just den texten. När det kommer till de två andra läromedlen, *Möt språket* och *Språkbok för gymnasiet*, varierar det lite vad som är mest framträdande. I *Möt språket* syns nästintill ingen annan framställningstyp än den konstaterande i

stofftexten. Läsaren får inga förklaringar till det konstaterande som finns och därmed syns inte heller något språkhistoriskt perspektiv. I *Språkbok för gymnasiet* syns dock en tendens till ett språkhistoriskt perspektiv. Läsaren får många förklaringar till varför dialekterna ser ut som de gör, hur och varför de har förändrats m.m. Det är även den förklarande framställningstypen som är mest framträdande. Anledningen till att *Möt språket* och *Språkbok för gymnasiet* har minst procentuellt omfång kan hänga ihop med att de enbart har *en* tydlig framställningstyp var.

Den sista frågeställningen gäller uppgifterna i läromedlen, hur de ser ut och vad deras syfte är. Det svar som resultatet visar är att alla uppgifter som undersöktes har en mer eller mindre reflekterande och analyserande framställningstyp. I någon del av alla uppgifterna i läromedlen ska eleverna använda sina förkunskaper om dialekter. Därmed tolkar jag det som att syftet med uppgifterna är att få eleverna att reflektera kring dialekter, oavsett om det gäller sin egen eller andras dialekt. De uppgifter där eleverna ska diskutera med varandra och ibland samla in material kan kopplas till den kognitivistiska pedagogiska teorin. Förespråkarna för kognitivismen säger nämligen att det bästa sättet för eleverna att lära sig är genom självstyrda aktiviteter där de även får använda sina förkunskaper (Säljö 2014, s. 282f).

Det kan tyckas synd att dialektmomentet inte får större utrymme i svenskämnet. Jag tycker dock att man kan se att en förändring är på väg. Ser man på utgivningsåren för de läromedel som hade störst omfång syns det även att det är de som är yngst. Det är också i ett av dem som vi kan se lite av ett språksociologiskt perspektiv. Man kan fråga sig varför det är så och varför man eventuellt kan se att en förändring är på väg. Det kan vara så simpelt att det är på grund av styrdokumentet. Det står i styrdokumentet att skolan ska ge eleverna insikt och kunskaper om bland annat svenskt kulturarv, vilket dialekter i allra högsta grad kan vara. Men varför kan vi se att språksociologi och dialekterna kombineras? Även det går att få svar på i styrdokumentet. I kunskapskraven för svenska 1 står det bland annat att eleverna ska kunna ge exempel på hur språk och språkbruk kan markera avstånd och samhörighet (Skolverket 2011, s. 163). Ett exempel på det skulle kunna vara dialekter. Både Einarsson (2009, s. 212f) och Andersson (1999, s. 64ff) nämner att dialekter hänger ihop med sociala grupper. Därmed kan man med dialekter markera både avstånd och samhörighet. Visst är det väl så att man känner större samhörighet med någon som talar samma dialekt, precis som att man känner samhörighet med någon som talar samma språk?

Om man talar om språk, avstånd och samhörighet kan man även koppla in några av de pedagogiska teorierna. Både pragmatismen och det sociokulturella perspektivet talar om vikten av att eleverna ska fungera i samhället och omvärlden. De talar även om skolans roll och ansvar i detta. Inom pragmatismen sägs det att eleverna ska få med sig kunskaper som de kan använda i vardagen och hjälpa dem att fungera i samhället (Säljö 2014, s. 289f). I det sociokulturella perspektivet talas det också om att eleverna behöver språket som ett redskap för att förstå och agera i sin omvärld. Jag anser att man här kan finna stöd för vikten av dialekter. Dialekter är språk och kunskaper om dem hjälper oss även att förstå omvärlden. Genom om dialekter och hur de fungerar, har fungerat och kan kopplas till olika sociala grupper får eleverna med sig kunskap som kan användas i vardagen. Inom pragmatismen säger de till och med att för att kommunikation är det viktigaste för att eleverna ska få med sig kunskap som de kan använda för att fungera i vardagen och samhället. I och med dialekt definitivt är kommunikation kan tolka att det finns en koppling mellan pragmatismens åsikter och dialektmomentet. Även inom kognitivismen kan vi se hur dialektmomentet är av vikt. Enligt kognitivismen finns det två typer av lärande, varav en av dem är att inhämta fakta om omvärlden. Dialekter tillhör vår omvärld och därmed kan eleverna inhämta fakta om dem. Den andra delen handlar om att lära sig av sina misstag. En del i att lära sig av sina misstag är att eleverna kan förstå att antaganden om omvärlden är fel. I och med att de lär sig om dialekter, får lyssna till dem och höra andra åsikter kan de förstå att deras uppfattningar kanske inte stämmer (Säljö 2014, s. 268ff). Allt det som har nämnts som kan kopplas till de pedagogiska teorierna får eleverna möjlighet till både när de arbetar med uppgifterna som finns i läromedlen. Det finns dock ingen koppling mellan behaviorismen och dialektmomentet. Det beror mesta dels på att behaviorismen anser att känslor, attityder och värderingar inte går att mäta och då inte är relevanta (Säljö 2014, s. 256ff).

Jag anser att det finns mycket goda skäl att fortsätta undervisa om dialekter. I och med det gläder det mig att de nyare läromedlen har gett dialektmomentet ett större omfång. Det finns många anledningar till varför dialektmomentet är viktigt och några anledningar har redan nämnts. Bland annat har vi vikten i att bevara vårt kulturarv. Det finns många fördelar med ett mångkulturellt samhälle, men jag tycker att det är viktigt att vi inte glömmer bort vår egen kultur och vårt kulturarv. Dialekter är en del av vårt kulturarv och berättar vilja förändringar vårt språk genomgått. Jag tror även att dialektmomentet kan vara till hjälp när det kommer till öka elevernas kommunikationsförmåga. Om man inte blir lika överraskad över att höra dialekter kan det eventuellt hjälpa till i mötet av nya människor och nya dialekter. I stället för att kanske bli negativt

inställd till den främmande dialekten kanske eleven i stället omfamnar olikheterna i språket i framtiden. En av de viktigaste är dock något som Josephson (2004, s. 37ff) nämner. Han påpekar faran med tanken på att vi lever i ett enspråkssamhälle och att minoriteter då blir diskriminerade. I dagens samhälle har vi många språk inom Sveriges gränser och vi ska inte glömma bort det. I och med att dialektmomentet finns tror jag det kan påminna oss om att vi alla har olika uttal, ordförråd och uttryckssätt. I och med det kan vi då påminna oss om att inte låta språk och språkbruk markera avstånd från varandra och i stället känna en samhörighet i våra olika språk.

Litteraturförteckning

Andersson, L. (1999). *Fult språk - Svordomar, dialekter och annat ont*. Stockholm: Carlssons Bokförlag AB

Ammert, N. (Red). (2011). *Att spegla världen- Läromedelsstudie i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur

Bergström, G & Boréus, K. (2012). *Textens makt och mening: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursa*. Lund: Studentlitteratur

Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Liber: Stockholm

Einarsson, J. (2009). *Språksociologi*. Lund: Studentlitteratur

Ekengren, H & Lorentzson-Ekengren, B. (1994). *Språkbok för gymnasiet*. Stockholm: Natur & Kultur

Johansson, S, Karlsson, O & Nettervik I. (2000). *Möt språket*. Malmö: Gleerup

Josephson, O. (2004). *"Ju"- ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan och andra språk i Sverige*. Stockholm: Norstedts

Lindholm, A, Sahlin, P & Stensson, H. (2014). *Fixa språket 1*. Stockholm: Natur & kultur

Lundgren, U, Säljö, R & Liberg, C. (Red). (2014). *Lärande skola bildning- Grundbok för lärare*. Stockholm: Natur och Kultur

Norrby, C & Håkansson, G. (2010). *Introduktion till sociolingvistik*. Stockholm: Norstedts

Pamp, B. (1978). *Svenska dialekter*. Stockholm: Natur & Kultur

Pettersson, G. (2005 & 2009). *Svenska språket under sjuhundra år*. Lund: Studentlitteratur

Selander, S. (1999). *Lärobokskunskap*. Lund: Studentlitteratur

Skoglund, S & Waje, L. (2012). *Svenska Timmar: Språket*. Malmö: Gleerup

Skolverket. (2011). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. Stockholm

Teleman, U. (2012). *Tradis och funkis- Svensk språkvård och språkpolitik efter 1800*. Stockholm: Norstedts

Wessén, E. (1969). *Våra folkmål*. Stockholm : Fritzes

Elektroniska källor

Calderon, A. (2015). *Hur väljs och kvalitetssäkras läromedel?*. Stockholm: Skolverket. Hämtad från <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/didaktik/tema-laromedel/hur-valjs-och-kvalitetssakras-laromedel-1.181769>, hämtad 2017-04-20

Nationalencyklopedin. (2017). *Dialekt*. Malmö: Nationalencyklopedin. Hämtad från <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/dialekt>, hämtad 2017-04-19

Nationalencyklopedin. (2017). *Språksociologi*. Malmö: Nationalencyklopedin. Hämtad från <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/språksociologi>, hämtad 2017-04-19